MOJCA LIPEC STOPAR | RAJKA BRAČUN SOVA | VLASTA VODEB

DOSTOPEN MUZEJ

SMERNICE ZA DOBRO PRAKSO

Uredila: Rajka Bračun Sova

SKUPNOST MUZEJEV SLOVENIJE

Dostopen muzej. Smernice za dobro prakso

Izdajatelj in založnik: Skupnost muzejev Slovenije
zanjo Metka Fujs

Pedagoška sekcija pri Skupnosti muzejev Slovenije
zanjo Staša Tome

Urednica: Rajka Bračun Sova

Avtorice: Rajka Bračun Sova
Mojca Lipec Stopar
Vlasta Vodeb

Recenzentke: Aksinja Kermauner, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana
Lidija Tavčar, Narodna galerija Ljubljana
Morana Vouk, Tifološki muzej Zagreb

Lektoriranje: Nada Šumi

Oblikovanje: Jurka Mihelin

Tisk: Birografika Bori d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

© Skupnost muzejev Slovenije in avtorice, Ljubljana 2009

SKUPNOST MUZEJEV SLOVENIJE

kulturna
republika slovenija
ministrstvo za kulturo

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

069

LIPEC-Stopar, Mojca
Dostopen muzej : smernice za dobro prakso / Mojca Lipec Stopar, Rajka Bračun Sova, Vlasta Vodeb. - Ljubljana : Skupnost muzejev Slovenije, 2009

ISBN 978-961-91125-4-0
1. Bračun Sova, Rajka 2. Vodeb, Vlasta
248108800

KAZALO

PREDGOVOR **5**

ČLOVEK NAJ POSTANE TO, KAR JE LAHKO (Uvod v priročnik) **6**

1. OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI: RAZNOLIKOST NJIHOVIH ZNAČILNOSTI KOT MERA RAZNOLIKOSTI NJIHOVIH POTREB **8**
Uvod 8
Osebe s posebnimi potrebami kot obiskovalci muzejev 10
Osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja 10
Osebe z govorno-jezikovnimi motnjami 12
Osebe z avtizmom 13
Osebe z motnjami v duševnem razvoju 14
Slepe in slabovidne osebe 16
Gluhe in naglušne osebe 17
Gibalno ovirane osebe 18
Dolgotrajno bolne osebe 19
Vključujoči (inkluzivni) muzej: zagotavljanje dostopnosti za osebe s posebnimi potrebami – povečanje dostopnosti za vse 20

2. IZBRANE KOMUNIKACIJSKE STRATEGIJE **21**
Branje z ustnic (odgledovanje) 21
V spremstvu tolmača za znakovni jezik 22
Akustika prostora 22
Dostopnost avdiovizualnih vsebin 23
O razumljivosti sporočil 24
Nekaj smernic za čitljivost besedil 25
Barvni in svetlobni kontrast 26
Velikost črk in pisava 27
Osvetlitev 28
Komunikacija s tipom 28
Tipni muzejski predmeti 28
Tipni diagrami 30
Besedno opisovanje 33
Podporna komunikacija 35
Izrazna funkcija barv 36
Slikovni simboli 36

3. PEDAGOŠKI PROGRAMI: RAZISKAVA MED SLOVENSKIMI MUZEJI . . . **37**
Namen in metodologija raziskave 37
Rezultati raziskave 37
Sklepne misli in predlogi 48

4. FIZIČNA IN SPLETNA DOSTOPNOST MUZEJA 49
Prihod v muzej 49
Parkirišča 49
Dovozna pot 50
Vhod in zasilni izhodi 53
Muzejska stavba 55
Klančine 55
Dvigala in dvižne ploščadi 56
Stopnice in ograje 57
Orientacija in prehodi 59
Sanitarni prostori 61
Muzejska zbirka 61
Pohištvo 61
Označevanje in orientacija 63
Dostopnost spletnih strani 65

5. OBISK MUZEJA SE ZAČNE DOMA 66
Informacije o muzejski ponudbi 66
Informacije o dostopnosti muzeja 67

VIRI IN LITERATURA 70

PREDGOVOR

Priročnik *Dostopen muzej. Smernice za dobro prakso* je nastal pod okriljem Pedagoške sekcije Skupnosti muzejev Slovenije. Prav muzejski pedagogi se namreč pri svojem delu najpogosteje srečujemo z različnimi skupinami obiskovalcev ter njihovimi željami in potrebami. Skušamo jih zadovoljiti po svojih najboljših možnostih. Zglednih primerov in dobrih praks pri zagotavljanju dostopnosti kulturne dediščine vsem, tudi obiskovalcem s posebnimi potrebami, zato ni malo. A tudi težav in vprašanj, ki se nam ob tem porajajo, ne primanjkuje. Da bi nadgradili sedanjo prakso, smo za pomoč zaprosili tri strokovnjakinje, avtorice pričujočega priročnika: specialno in rehabilitacijsko pedagoginjo, pedagoginjo v kulturi in kustosinjo ter raziskovalko na področju dostopnosti grajenega okolja. Svoje teoretsko in izkustveno znanje so strnile v priročnik, ki ne ponuja le osnov za boljše razumevanje potreb naših obiskovalcev, pač pa tudi številne praktične nasvete, kako z majhnimi (a pomembnimi) spremembami kulturno dediščino približati tudi ljudem, ki so prepogosto potisnjeni na rob družbe. Večinoma pa s tem postanejo muzeji in galerije ter njegove vsebine dostopnejši tudi vsem drugim obiskovalcem.

Vendar pa priročnik ni namenjen le muzejskim pedagogom. Želimo si, da bi po njem posegali tudi drugi muzejski delavci, kustosi, oblikovalci in arhitekti pri pripravi razstav, obnovi in snovanju novih muzejev, predvsem pa vodstveni delavci, ki sprejemajo odločitve, ključne za delovanje muzejev in galerij. Dostopnost premične kulturne dediščine namreč ne sme in ne more biti zgolj želja zagnanih posameznikov, ampak mora postati politika celotne ustanove.

Iskreno se zahvaljujemo avtoricam za kvalitetno in strokovno opravljeno delo, Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pa za razumevanje pri uresničevanju skupnega cilja in finančno pomoč, ki je omogočila izid priročnika.

Dr. Staša Tome
koordinatorica Pedagoške sekcije pri SMS

ČLOVEK NAJ POSTANE TO, KAR JE LAHKO

Uvod v priročnik

Ob izrazu *dostopen muzej* največkrat pomislimo na klančine in prehode, ki jih premagujeta kolesi invalidskega vozička, na čitljive stenske napise, ki jih berejo slabovidne oči, na udobne stole in klopi, na katerih počiva utrujeno telo. Pomislimo na različne prilagoditve, ki jih v muzeju brez večjih težav zagotovimo: namestimo klančine, povečamo črke, postavimo stole. To in še več pomeni dostopnost.

Takole je v začetku 90. let prejšnjega stoletja v knjigi *Vzgoja in izobraževanje v muzejih in galerijah (Museum and Gallery Education)* o dostopnosti muzejev razmišljala Eilean Hooper-Greenhill: »Obisk muzeja je lahko naporen tudi za zdravega človeka; lahko je utrudljiv in zahteva tako telesno kot duševno pripravljenost. Za osebe s posebnimi potrebami pa pomeni obisk muzeja pogosto nepremagljive ovire – od težav s parkiranjem in vstopom v stavbo, slabo osvetljenih eksponatov, nedostopnih razstav v nadstropju do muzejskega osebja, ki obiskovalcu ne zna pomagati. Pogosto je premalo stolov in nobenih, celo najosnovnejših okrepčil.« Kaj je drugače danes?

Britanska avtorica (Rayner 1998) dostopnost muzeja opredeljuje po analogiji z Maslowo hierarhijo človekovih potreb. Maslow je človekove potrebe razdelil v dve skupini: potrebe pomanjkanja (potrebe nižje ravni) in potrebe po rasti oz. potrebe bivanja (potrebe višje ravni). Med potrebe pomanjkanja prišteva fiziološke potrebe, potrebe po varnosti, sprejetosti (pripadnosti) in ljubezni ter potrebo po samospoštovanju in spoštovanju drugih. Med potrebami rasti pa navaja potrebe po spoznavanju, doživljanju in izražanju lepega in potrebo po samouresničevanju. Zadovoljitev nižjih potreb je pogoj za to, da se pojavijo višje potrebe, da človek uresniči osebni potencial in začne uporabljati svoje danosti. Tako zadovolji potrebo po samouresničevanju, ki je vrhunec motivacije, želje in prizadevanja, da bi človek postal to, kar je lahko. Raynerjeva tako izpelje, da je dostop na fizični, materialni ravni (»nižja« raven dostopnosti) pogoj za dostop na miselni, intelektualni ravni (»višja« raven dostopnosti), oba pa sestavljata celosten koncept dostopnosti.

Priročnik *Dostopen muzej. Smernice za dobro prakso* se osredinja na dostopnost muzejev za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami, tudi tiste, ki sami sebe ne pojmujejo tako (npr. starejši odrasli). Pri tem izhajamo iz dejstva, da spoznavanje ljudi s posebnimi potrebami in izvajanje potrebnih prilagoditev pomeni izboljšanje kvalitete muzeja za vse obiskovalce. Priročnik želi prispevati k nadgradnji in izboljšanju sedanje prakse v slovenskih muzejih.

V priročniku smo želeli preseči nekaj zmotnih domnev, na katerih so bile v preteklosti največkrat zasnovane prilagoditve za osebe s posebnimi potrebami, in sicer:

- prevlada psihološkega »deficitarnega« modela glede sposobnosti oseb s posebnimi potrebami (podobno velja za starejše odrasle);
- domneva, da k dostopnosti prispevajo kakršnekoli prilagoditve;
- neupoštevanje različnosti potreb oseb s posebnimi potrebami;
- domneva, da se dostopnost za osebe s posebnimi potrebami izvaja v interesu oseb s posebnimi potrebami.

Priročnik je sestavljen iz pet delov: uvodni del *Osebe s posebnimi potrebami: raznolikost njihovih značilnosti kot mera raznolikosti njihovih potreb* opredeljuje osnovne značilnosti različnih skupin oseb s posebnimi potrebami in njihove potrebe v muzejskem okolju; drugi del skuša pokazati *Izbrane komunikacijske strategije*, s katerimi povečamo dostopnost muzeja na komunikativni ravni; tretji del, *Pedagoški programi: raziskava med slovenskimi muzeji*, vsebuje namen, metodologijo in rezultate raziskave o vzgojno-izobraževalnih dejavnostih za obiskovalce s posebnimi potrebami v slovenskih muzejih ter predloge za izboljšavo prakse; četrti del vsebuje standarde za *Fizično in spletno dostopnost muzeja*; peti del ima naslov *Obisk muzeja se začne doma* in je posvečen tržnim oz. animacijskim strategijam.

Ali so slovenski muzeji dostopnost, ki jo želijo in morajo zagotavljati, sposobni tudi obvladati? Je muzejsko osebje usposobljeno za delo z obiskovalci s posebnimi potrebami? Imajo tiskano gradivo za slepe? So napisi čitljivi? Omogočajo sladkornim bolnikom zaužitje obroka, četudi sladkorčka, v trenutku hipoglikemije? So psi vodniki v muzejih dobrodošli? Koliko predmetov je na voljo za tipanje? Si je v muzeju mogoče sposoditi otroški in invalidski voziček? Kdaj smo nazadnje preverili delovanje interaktivnih računalniških aplikacij? ...

Priročnik je nastal s plodnim sodelovanjem treh avtoric: dr. Mojce Lipec Stopar, docentke na Oddelku za specialno in rehabilitacijsko pedagogiko Pedagoške fakultete v Ljubljani, Rajke Bračun Sova, samostojne pedagoginje v kulturi in kustosinje, in dr. Vlaste Vodeb, strokovne sodelavke na Urbanističnem inštitutu Republike Slovenije. Je rezultat teoretskega in izkustvenega znanja o dostopnosti muzejev, pa tudi napoved, da je treba za uresničevanje koncepta dostopnosti v muzejih pridobiti še veliko novih spoznanj.

Rajka Bračun Sova
urednica

1. OSEBE S POSEBNIMI POTREBAMI: RAZNOLIKOST NJIHOVIH ZNAČILNOSTI KOT MERA RAZNOLIKOSTI NJIHOVIH POTREB

Mojca Lipec Stopar

Uvod

Vsi smo različni. Različnost nas pravzaprav oblikuje kot enkratna, neponovljiva in zanimiva človeška bitja. Nekatere razlike med nami so opazne že na prvi pogled. Tako zlahka prepoznamo določene telesne posebnosti ljudi, ki včasih zelo očitno kažejo na njihove posebne potrebe, prav tako pa lahko zbujajo pri ljudeh različne odzive. Drugače je pri tistih bolj prikritih posebnostih, kot sta npr. zmožnost branja ali širša sposobnost sprejemanja informacij. Seveda nekaterim razlikam med ljudmi pripisujemo večji, drugim spet manjši pomen. Zavedanje, upoštevanje in spoštovanje individualnih razlik postaja v sodobni družbi vedno bolj pomembno in izpostavljeno vprašanje.

Čeprav vsej različnosti navkljub večina ljudi zase meni, da sodi v t. i. sfero normalnega, kakorkoli že to definiramo, za mnoge otroke, mladostnike in odrasle tega ni mogoče reči. Najpogosteje so različne ustanove tiste, ki prepoznavajo odstopanja posameznikov od pričakovanih značilnosti, sposobnosti in učinkovitosti na enem ali več področjih njihovega delovanja. Danes je v teh primerih najbolj razširjeno poimenovanje *osebe s posebnimi potrebami*, ki se nanaša na skupine ljudi z različnimi motnjami in primanjkljaji, ki pri svojem razvoju in vključevanju v socialno okolje potrebujejo dodatno pozornost in skrb.

Ko govorimo o tej skupini ljudi, s tem največkrat mislimo na skupine v različnih starostnih obdobjih. Govorimo torej o otrocih, mladostnikih in odraslih osebah s posebnimi potrebami. T. i. posebne potrebe se lahko pri posamezniku izražajo le določen, krajši ali daljši čas ali pa ga spremljajo vse življenje. Prav tako govorimo o celi vrsti posebnih potreb in s tem o potrebi po ustreznih prilagoditvah oz. programih, namenjenih osebam s posebnimi potrebami – od manj pa do najbolj zahtevnih. Podatki o deležu oseb s posebnimi potrebami v celotni populaciji se zato razlikujejo, saj se navadno nanašajo na določeno starostno obdobje in zajemajo 10–25 % opredeljene skupine.

Katere skupine ljudi opredeljujemo kot osebe s posebnimi potrebami? Največkrat gre za:
- osebe z motnjami v duševnem razvoju,
- slepe in slabovidne osebe,
- gluhe in naglušne osebe,
- osebe z govorno-jezikovnimi motnjami,

– gibalno ovirane osebe,
– dolgotrajno bolne osebe,
– osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter
– osebe s čustvenimi in vedenjskimi motnjami.

Opredeljevanje naštetih skupin nikakor ni mišljeno kot etiketa, ki bi posameznike stigmatizirala in potiskala na socialno obrobje. Motnja ali oviranost namreč ne pomeni nezmožnosti, pač pa funkcionalno omejitev ali izgubo na področju zaznavanja, na intelektualnem področju, duševnem in telesnem področju ali pa nastane zaradi kroničnih bolezni in tako ustvarja omejitev pri socialnem vključevanju. Poznavanje skupnih značilnosti skupin oseb s posebnimi potrebami nam pomaga pri prepoznavanju njihovih potreb in pri odpravljanju različnih ovir v okolju, ki onemogočajo njihovo vključevanje v družbo.

Otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami je posvečene bistveno več skrbi kot odraslim. V času šolanja so vključeni v različne vzgojno-izobraževalne programe, od tistih, ki imajo le nekatere nujne prilagoditve v izvajanju programa, pa vse do prilagojenih in posebnih programov, ki so namenjeni le določeni skupini oseb s posebnimi potrebami. Poimenovanje *osebe s posebnimi potrebami* se je pojavilo prav na področju šolstva. Prilagoditve in ustrezni programi pa ne morejo biti omejeni le na formalno izobraževanje te skupine. Za vsestranski razvoj, odkrivanje in razvijanje interesov, znanja in veščin je potrebno vsem skupinam ljudi zagotoviti enak dostop do vseh področij izobraževanja.

Muzejsko okolje je prav gotovo eno izmed njih. Upoštevati mora telesne, čutilne, komunikacijske in intelektualne potrebe vseh svojih obiskovalcev, med katerimi nekatere skupine terjajo še dodatno pozornost. V nadaljevanju bomo skušali vsaj v glavnih potezah predstaviti posamezno skupino oseb s posebnimi potrebami. Ob tem nimamo namena, da bi poskušali posameznike uvrščati v kategorije, pač pa nam bo razmišljanje o raznolikih značilnostih služilo kot vodilo pri iskanju različnih prilagoditev. Že na začetku naj poudarimo, da prilagoditve, ki so morda za posamezno skupino nujno potrebne, da bi jim bila muzejska zbirka dostopna, lahko s pridom uporabljajo tudi druge skupine, ki jim tako povečamo kvaliteto dostopa.

Področje dela z osebami s posebnimi potrebami je precej dinamično; zlasti v zadnjih desetletjih smo priče velikim spremembam na področju razumevanja različnih motenj in primanjkljajev, tako glede etiologije, mehanizmov njihovega nastanka, različnih ravni preventive kot glede spoznavanja in razumevanja značilnosti oseb s posebnimi potrebami, različnih tipov pomoči, intervencij, programov ipd. Temeljno pa še vedno ostaja razumevanje in spoštovanje oseb s posebnimi potrebami ter spoznanje, da imamo z njimi tudi veliko skupnega. Osebe s posebnimi potrebami so najprej in predvsem ljudje, katerih primanjkljaj ali motnja je le del njihovih značilnosti.

Osebe s posebnimi potrebami kot obiskovalci muzejev

Socialna vključenost za vse tudi pred muzejske strokovnjake postavlja zahtevo po spoznavanju značilnosti in potreb različnih potencialnih skupin obiskovalcev muzeja. Temu pa mora slediti načrtovanje in izvajanje ukrepov, s pomočjo katerih bo v muzeju dobrodošel kar najširši krog ljudi.

V nadaljevanju predstavljamo nekatera temeljna spoznanja o skupinah oseb s posebnimi potrebami, ki nam lahko pomagajo pri oblikovanju ustreznega odnosa in ustrezne komunikacije z njimi ter pri pripravljanju ustreznih pogojev za zagotavljanje dostopnosti do vsega tistega, kar jim lahko ponudi muzej. Pri vseh opisanih skupinah lahko v muzeju prepoznamo oviranost na enem ali več od naslednjih področij: pri razumevanju, komunikaciji, zaznavanju in premikanju. Naštete oviranosti pa marsikdaj zadevajo tudi obiskovalce, ki samih sebe sicer nimajo za osebe s posebnimi potrebami; to so npr. starejši ljudje, ki imajo pogosto motnje vida, sluha, težave z gibanjem ali različne bolezni, družine z majhnimi otroki, nosečnice.

Spoznavanje soljudi s posebnimi potrebami in potrebnih prilagoditev pomeni, kot rečeno, izboljšanje kvalitete muzeja za vse obiskovalce.

Osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja

Ta skupina je zelo heterogena in najštevilnejša med vsemi skupinami oseb s posebnimi potrebami. Pravzaprav veliko ljudi v času svojega šolanja doživi učne težave, vendar pa so le pri nekaterih bolj poudarjene in močneje izražene, za mnoge pa so te težave trajne in se morajo z njimi soočati vse življenje. Poimenovanje *osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja* se nanaša na skupino ljudi s težjimi specifičnimi učnimi težavami.

Primanjkljaji so notranjega izvora. Raziskovalci nam v zadnjih desetletjih s številnimi raziskavami dokazujejo, da so primanjkljaji na posameznih področjih učenja posledica nevrofizioloških posebnosti centralnega živčnega sistema. Izvora teh posebnosti pogosto ne znajo pojasniti, vemo pa, da je del teh posebnosti podedovanih, saj se s podobnimi težavami srečuje več družinskih članov. Lahko gre za pridobljene posebnosti, ki so nastale v času pred rojstvom ali pa v zgodnjem otroštvu kot posledica bolezni ali poškodbe. Strukturne in fiziološke posebnosti oz. primanjkljaji v delovanju določenega dela možganov, pa čeprav minimalni, lahko vplivajo na sprejemanje informacij, na njihovo organiziranje ter pomnjenje, razumevanje in izražanje. Primanjkljaji lahko vplivajo na različna področja življenja: šolanje, zaposlitev in delo, socialne odnose, samopodobo ipd. Kljub temu so osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja inteligentne in imajo kljub težavam

v predelovanju informacij sposobnosti za učenje, ki pa za doseganje svojih potencialov potrebujejo individualizirano razvijanje kognitivnih veščin in strategij za kompenziranje primanjkljajev ter ustrezne prilagoditve.

Kako se kažejo primanjkljaji na posameznih področjih učenja? Enotnega odgovora na to vprašanje ni, saj se pri posameznikih izražajo zelo različno. Eden od pomembnih kriterijev, na podlagi katerega največkrat prepoznamo primanjkljaje v času šolanja, so izrazite težave in slabši dosežki pri eni ali več osnovnih akademskih veščinah: branju, pisanju, pravopisu in računanju. Težave na področju pismenosti so pogost razlog za slabšo uspešnost učencev v času šolanja, prav tako pa prispevajo k slabši samopodobi in samozaupanju, predvsem pa pogosto vodijo k izogibanju vsem dejavnostim, ki se kakorkoli nanašajo na pisanje. V zvezi s težavami na področju pismenosti se v zadnjem času večkrat srečujemo s pojmom disleksije, pri kateri gre za specifične nevrofiziološko pogojene težave predelovanja zlasti slušno-jezikovnih informacij. Osebe z disleksijo imajo velike težave pri prepoznavanju zapisanega, njihovo branje je nenatančno, počasnejše, zahteva od posameznika vlaganje velikega napora in vodi k slabšemu razumevanju besedila, ki je sicer cilj vsakega branja. Čeprav ljudje v času šolanja navadno razvijejo kompenzatorne strategije, s katerimi te zadrege bolj ali manj uspešno premagujejo, pa to še vedno zahteva od njih precej več napora, kot to velja za druge odrasle bralce. Prav tako imajo lahko težave pri sprejemanju informacij ob poslušanju, zato zgolj slušno predstavljene informacije ne zadoščajo. Ob tem pa je potrebno poudariti, da imajo mnogi ljudje s slabšimi zmožnostmi predelovanja slušno-jezikovnih informacij zelo dobre vidno-prostorsko sposobnosti in zato bistveno raje posegajo po vizualno predstavljenih informacijah, ki od njih ne zahtevajo veliko branja besed, pač pa le razbiranje slik, ki prednje postavljajo naloge prostorskega tipa.

Veliko ljudi te skupine kaže težave na področju pisanja: pišejo nenatančno, nečitljivo, imajo težave pri pisanju besedil. Te težave imajo najverjetneje skupaj z branjem osnovo v težavah slušno-jezikovnega procesiranja. Razlog pa so lahko tudi slabše finomotorične spretnosti, ki jih pisanje zahteva, ter slabša prostorska orientacija. Ob že omenjenih težavah se pri nekaterih skupaj s primanjkljaji na posameznih področjih učenja kažejo še druge težave, kot so npr. motnje pozornosti s hiperaktivnostjo, slabše motorične sposobnosti in primanjkljaji socialnih veščin.

Temeljni premislek, ki ga ta skupina oseb s posebnimi potrebami postavlja pred nas, zadeva zlasti zagotavljanje intelektualne dostopnosti do muzeja in muzejskih zbirk. Osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja terjajo posebno skrb pri pripravi vseh besedilnih informacij – tako ustnih kot pisnih. Ta zadeva tako njihov obseg, strukturiranost in kompleksnost. Potrebno je razmisliti, koliko jezikovnih informacij je res potrebnih; če je le mogoče, naj bodo pisne informacije urejene hierarhično, da si lahko vsak

obiskovalec sam izbere, kako poglobljene informacije želi oz. potrebuje. Glede na težave predelovanja informacij je potrebno pozornost nameniti tudi kompleksnosti jezika z uporabo jasnih formulacij brez nepotrebne rabe strokovnega izrazoslovja. Mnogi ljudje s primanjkljaji na posameznih področjih učenja potrebujejo tudi bistveno več časa za sprejemanje in predelovanje informacij, zato morajo dejavnosti omogočati individualizacijo – pri čemer si posameznik lahko sam določa svojo hitrost napredovanja.

Dejavnosti in pristopi, ki nagovarjajo različna čutila, niso le nekaj, o čemer razmišljamo pri ljudeh s senzornimi motnjami. Čeprav pri osebah s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ne gre za problem sprejemanja informacij na ravni čutil, pa prihaja do primanjkljajev na višjih ravneh, zaradi česar v teh primerih prepoznavamo šibke in močne poti sprejemanja in obdelave informacij. Prav zato je nagovarjanje različnih čutil in pripravljanje takšnih situacij, kjer je oseba kar se da aktivno vključena v dejavnost, pravi način, ki bo ustrezal celotnemu spektru različnosti potreb.

Osebe z govorno-jezikovnimi motnjami

O govorno-jezikovnih motnjah govorimo, ko se govor ali jezik posameznika pomembno razlikuje od govora in jezika drugih ljudi iste starosti, spola in etnične pripadnosti, kadar je jezik oz. govor teže razumljiv ali kadar je posameznik z lastnim izražanjem preveč obremenjen in se komunikacije z drugimi ljudmi celo izogiba. Govorne in jezikovne motnje se pri tej skupini oseb s posebnimi potrebami lahko pojavljajo ločeno ali povezano, v lažjih ali težjih oblikah.

Za govor kot najbolj pogosto jezikovno izražanje je potrebna dobra živčno-mišična koordinacija med dihanjem in instrumenti tvorbe glasu ter pravilno oblikovana anatomska struktura ust in ustne votline. Osebe z govornimi motnjami imajo lahko zaradi anatomskih in fizioloških posebnosti okostja, mišic ali živčevja težave z oblikovanjem posameznih glasov; glasovi so lahko popačeni, lahko jih nadomeščajo drugi glasovi ali pa glasov sploh ni. Lahko se pojavijo težave tvorbe glasu, zaradi česar je glas osebe s tovrstnimi težavami neustrezen po višini, glasnosti in kvaliteti; lahko je hripav, lahko gre za šibko modulacijo glasu, za motnje v glasovni resonanci ipd. Precej pogosta govorna motnja je jecljanje, ki sodi med motnje tekočnosti govora. V govoru ljudi, ki jecljajo, gre navadno za zatikanje, prekinitve in podaljšanje posameznih glasov ali ponavljanje delov besed. Ob tem se lahko pojavlja tudi nenavaden izraz obraza ali telesni gibi, ki spremljajo posameznikov trud ob govoru. Še vedno ne vemo natančno, kaj povzroča jecljanje; najverjetneje gre za kombinacijo različnih dejavnikov, velika verjetnost pa je, da se jecljanje pojavi iz drugih razlogov, kot so tisti, zaradi katerih se govor še poslabša.

Osebe z jezikovnimi motnjami imajo bodisi težave z izražanjem (z ekspresivnim jezikom), bodisi z razumevanjem povedanega (motnje receptivnega jezika), lahko pa imajo težave na obeh področjih. Glavni razlog je specifično delovanje delov možganov, v katerih poteka jezikovno procesiranje, do katerega lahko pride že pred rojstvom, lahko gre za posledice razvojnih motenj, ki se pokažejo v zgodnjem otroštvu, ali pa za pozneje nastale vzroke, kot so poškodbe, bolezni, zaradi katerih oseba delno ali v celoti izgubi že pridobljene jezikovne zmožnosti.

Ljudje z motnjami ekspresivnega jezika neradi postavljajo vprašanja, pri njih največkrat opazimo gramatično in sintaktično neustrezen govor, imajo težave pri priklicu ustreznih besed, skromno besedišče, njihovo izražanje je premalo natančno, ponavljajoče se, pogosto pa se zgodi, da svojega izražanja ne znajo prilagoditi socialni situaciji. To ne pomeni, da nas taka oseba ne razume dobro.

O motnjah receptivnega jezika govorimo pri osebah, za katere navadno velja, da ne morejo učinkovito slediti navodilom, da si težko zapomnijo slišano, da slabo razumejo fraze, figurativni jezik in humor ipd.

Komunikacija z ljudmi, ki imajo govorno-jezikovne motnje, zahteva v prvi vrsti vse tisto, kar je pomembno za dobro komunikacijo nasploh. Na prvem mestu je seveda spoštovanje in upoštevanje sogovornika, neposredno komuniciranje z njim in potrpežljivost. Brez strahu lahko tako osebo prosimo, da nam povedano ponovi, če je nismo razumeli. Potrpežljivost v komunikaciji pomeni, da sogovorniku prisluhnemo in ga ne priganjamo tako, da sami dokončamo njegove misli ali da namesto njega dodajamo besede. Pomembno je, da smo osredotočeni na to, kaj nam želi povedati, in ne na to, kako govori. Napačno je tudi prepričanje, da nas nekdo, ki težko oblikuje svoj govor ali izraža svoje misli, tudi ne razume; različne motnje se namreč ne pojavljajo vedno skupaj. V komunikaciji s tako osebo se opremo tudi na informacije, ki jih ponujajo obrazna mimika, roke in drugi odzivi. Govor, ki ga uporabljamo v komunikaciji z osebami z govorno-jezikovnimi motnjami, mora biti jasen, razločen, predvsem pa naraven. Tudi prepočasen govor ni ustrezen, saj ga lahko ljudje razumejo kot podcenjevanje njihovih sposobnosti.

Tu smo se osredotočili zlasti na neposredno govorno-jezikovno komunikacijo, ki za osebe te skupine lahko pomeni večjo ali manjšo oviro. Seveda pa je pomembna prednost muzejskega okolja ravno možnost bogate komunikacije po drugih poteh.

Osebe z avtizmom

Nekatere značilnosti govorno-jezikovnih motenj zasledimo tudi pri specifični skupini oseb s posebnimi potrebami t. j. pri osebah z avtizmom oz. z

motnjo avtističnega spektra, saj poznamo različne pojavne oblike motnje, od lažjih pa do težjih oblik. O avtizmu je danes že precej znanega, še več pa je odprtih vprašanj. Osnova avtizma je nevrobiološka motnja v delovanju možganov oz. delu možganov, ki skrbi za razvoj socialnih interakcij in komunikacije. Otroci in odrasle osebe z avtizmom imajo težave z verbalno in neverbalno komunikacijo, s socialnimi interakcijami in kažejo nekatere nenavadne vedenjske vzorce. Navadno imajo pomanjkljivo socialno vzajemnost, ne pokažejo na primer drugim svojega zanimanja za določene stvari, ne upoštevajo sogovornika ipd. Pri nekaterih opazimo tudi neupoštevanje socialnih norm, vendar pri tem ne gre za slabo razvite socialne veščine, temveč za problem razumevanja socialnih situacij. Kot posebnost na področju komunikacije teh ljudi se kaže slabše razvit ali celo nerazvit govor. Pri nekaterih opazimo tudi ponavljanje besed za sogovornikom, neupoštevanje sintaktičnih pravil, nenavaden ritem, hitrost govora, ton govora ipd. Opažamo tudi stereotipne vedenjske vzorce, kot so izrazito in omejeno zanimanje za določen predmet ali del predmeta, ponavljajoči se, nefunkcionalni gibi, zibanje telesa, vztrajanje pri določeni rutini in ritualih ipd. Ob tem velja ponovno poudariti, da se pri posameznikih lahko pojavljajo le nekatere značilnosti avtizma, več kot polovica pa ima tako izrazite težave, da ne morejo živeti samostojno. Komunikacija z osebo z avtizmom marsikdaj zbuja nelagodje, ki pa ga laže obvladujemo, če si znamo pojasniti včasih nenavadne odzive teh oseb. Pomembno je, da vedno skušamo vzpostaviti neposreden stik z osebo, čeprav odziv ne bo vedno v skladu z našimi pričakovanji; če oseba ni zmožna ustreznega odziva, to ne pomeni nujno, da ni sposobna notranjega doživljanja. V pomoč so nam tudi spremljevalci teh oseb, ki nas opozorijo na morebitne neustreznosti v komuniciranju.

Osebe z motnjami v duševnem razvoju

Za osebe z motnjami v duševnem razvoju je značilno splošno nižje intelektualno funkcioniranje, ki nastopi pred 18. letom starosti, kar se odraža na različnih področjih njihovega učenja in prilagajanja: na področju komunikacije, samostojnosti, socialnih spretnostih, skrbi za varnost in zdravje, pri razvijanju akademskih veščin, prostočasnih dejavnosti, zmožnosti za delo in širše vključevanje v okolje. Motnje v duševnem razvoju vplivajo na celoten razvoj teh oseb, za okolico pa so morda najbolj opazni njihovi primanjkljaji na področju socialnih veščin.

Pogosto so predstave ljudi v zvezi z motnjami v duševnem razvoju povezane z različnimi stereotipi, ki izvirajo iz omejenega poznavanja in izkušenj z njimi. Zato osebe z motnjami v duševnem razvoju pogosto naletijo na predsodke, nevednost okolice in celo na diskriminacijo in odklanjanje preprosto zato, ker jih je družba označila kot »drugačne«. Tako npr. motnje v duševnem razvoju ljudje pogosto enačijo s telesno deformiranostjo, s cerebralno

paralizo, s pritlikavostjo, celo z epilepsijo in gluhoto. Vse te motnje se sicer lahko pojavijo skupaj z motnjami v duševnem razvoju, nikakor pa ne moremo motenj v duševnem razvoju enačiti z naštetimi motnjami. Prav tako ne smemo motenj v duševnem razvoju zamenjevati z duševnimi motnjami oz. boleznimi, kakršna je npr. shizofrenija.

Danes poznamo veliko različnih vzrokov za nastanek motenj v duševnem razvoju, še vedno pa je vzrok pojasnjen le pri približno polovici oseb s tovrstnimi motnjami. Vrsta različnih dejavnikov lahko povzroči ogroženost in tveganje za nastanek motenj v duševnem razvoju že v času pred rojstvom, med rojstvom ali pozneje v času razvoja posameznika. Znane so številne presnovne motnje z genetsko osnovo, ki lahko povzročijo motnje v duševnem razvoju. Nekatere med njimi je mogoče dovolj zgodaj odkriti in preprečiti njihove posledice, drugih pa ne. Med številnimi kromosomskimi nepravilnostmi je verjetno najbolj znan Downov sindrom. Osebe z Downovim sindromom imajo zaradi dodatnega kromosoma številne motnje tako v telesnem kot v duševnem razvoju. Znani so še drugi vzročni dejavniki motenj v duševnem razvoju, kot so infekcije matere, njeno uživanje škodljivih substanc, zapleti ob rojstvu, ter infekcije, zastrupitve in poškodbe centralnega živčnega sistema po rojstvu. Posledice vseh teh dejavnikov se lahko kažejo kot lažje, zmerne, težje ali težke motnje v duševnem razvoju.

Osebe z lažjimi motnjami v duševnem razvoju kljub zmanjšanim sposobnostim za učenje v prilagojenih programih dosežejo temeljna šolska znanja in se ob ustreznem šolanju lahko usposobijo za manj zahtevno poklicno delo in samostojno socialno življenje. Njihove težave se navadno pojavijo v zanje prezahtevnih situacijah, ki zahtevajo daljšo pozornost, pomnjenje in abstraktno mišljenje ter prenašanje znanja iz enega okolja v drugo. Njihovo spoznavanje je pogosto pogojeno situacijsko; veščino, pridobljeno v enih okoliščinah, posameznik težko prenese in uporabi v novem okolju, z drugimi ljudmi. Zato imajo pri delu z njimi prednost pred abstraktnimi prezentacijami dejavnosti, ki vključujejo rabo konkretnih predmetov, z uporabo različnih primerov in materialov.
Te osebe potrebujejo precej manj kompleksne informacije, saj imajo težave pri pomnjenju, posploševanju in prenosu. Njihovo spoznavanje poteka v precej drugačnem tempu, zato je zelo pomembno, da je pri spoznavanju novega aktiviranih čim več čutil.

Več pomoči in prilagoditev potrebujejo osebe z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami razvoju. Pomoč je pri nekaterih potrebna ves čas vsaj v določenih okoljih, pri drugih pa v vseh okoljih. Navadno se njihove razvojne motnje kompleksne in zadevajo njihov telesni in duševni razvoj. Imajo tudi težave v komunikaciji, zaradi česar teže sporočajo svoje želje, potrebe, misli in občutke. Njihovo vedenje je zelo odvisno od tega, kako se ukvarjamo z njimi, in od okolja oz. razmer, v katerih živijo. Vedenjske težave se pogosto zmanjšujejo

z učenjem socialnih spretnosti in komunikacije. Nekateri imajo tudi druge težave, npr. težave s premikanjem, z vidom in sluhom, zaradi česar za dostop v kateremkoli okolju potrebujejo celosten pristop.

Ob tem ne smemo spregledati njihovih pozitivnih lastnosti. Čeprav je njihov napredek počasen, se ti ljudje vendarle učijo, oblikujejo medčloveške odnose, razvijajo svoje interese. Včasih nas ravno oni s svojo neposrednostjo in iskrenostjo opozorijo na hipokrizijo, ki jo štejemo za prilagojeno vedenje.

Slepe in slabovidne osebe

Slepi ali slabovidni imajo primanjkljaj ene ali obeh bistvenih vizualnih zmožnosti: ostrine vida in obsega vidnega polja. Ta primanjkljaj je tolikšen, da ga tudi s korekcijskimi pripomočki ni mogoče zadovoljivo nadomestiti. Za dobro vizualno zaznavanje so poleg ostrine vida in ustreznega vidnega polja potrebne še druge vizualne zmožnosti, ki so pri ljudeh te skupine prav tako lahko pomanjkljive: zmožnost fiksiranja pogleda na različnih razdaljah in v različne smeri, usklajenost gibanja obeh očes, razlikovanje barv in vizualna predstavljivost. Motnje vida vplivajo v prvi vrsti na pridobivanje izkušenj, na orientacijo in premikanje ter tako na vključevanje posameznika v ožje in širše okolje.

V sicer redkih primerih se slepota in slabovidnost pojavita že ob rojstvu (npr. bolezni roženice zaradi nedonošenosti), pozneje pa lahko nastaneta zaradi različnih bolezni (npr. katarakte, glavkoma, albinizma), kot posledica poškodb ali kot posledica nekaterih drugih, dolgotrajnih bolezni (npr. sladkorne bolezni).

O slepoti ali o slabovidnosti govorimo glede na to, koliko ostankov vida posameznik lahko uporablja. Slabovidni s približno 10 % ostankov vida imajo težave z opazovanjem oddaljenih pojavov in predmetov in pri ravnanju z majhnimi predmeti. Nujno potrebujejo primerno osvetlitev opazovanih objektov, dovolj kontrasten, povečan tisk, še zlasti pa jim je nujno omogočiti dovolj časa za opazovanje.

Le manjše število ljudi ima tako majhne ostanke vida, da pri njih govorimo o slepoti. Pri njih gre lahko za minimalne zmožnosti zaznave oblik in svetlobe ali za popolno nezaznavanje. Čeprav večina uporablja svoje ostanke vida in svoj vizualni spomin, pa je za slepe ljudi značilno, da spoznavajo svet okoli sebe s pomočjo drugih čutil, s sluhom, tipom, tudi vohom in z lastno imaginacijo. Osnova za sprejemanje pisnih gradiv je brajica, pisava, ki jo uporablja veliko slepih ljudi. Pomembno področje posebnih potreb je pri tej skupini oseb orientacija in premikanje, t. j. občutek, kje se v okolju nahajajo glede na druge objekte in osebe. Te osebe podobno kot gibalno ovirane potrebujejo dovolj prostora in usmeritve za premikanje.

Branje je poseben problem tako za slepe kot za slabovidne. Ob branju povečanega tiska lahko slabovidni zajamejo s pogledom naenkrat bistveno manjši del besedila. Pri branju običajno uporabljamo različne strategije, npr. hitro pregledovanje besedila, iskanje ključnih informacij v besedilu, ponovno branje ipd. Dober vizualni dostop do branja nam vse to omogoča. V primeru povečanega tiska ali ob poslušanju posnetkov in pri uporabi tiska za slepe pa je iskanje določene informacije bistveno bolj dolgotrajno in utrudljivo.

Čeprav muzeji in galerije ponujajo večinoma vizualne spodbude, pa je pomembno tudi oblikovanje situacij, ki bodo vsakomur omogočale učenje prek različnih čutnih poti. Marsikdo, ki sicer nima motenj vida, laže in učinkoviteje sprejema informacije po drugih čutnih poteh, zato veččutilno (multisenzorno) raziskovanje objektov, povečan tisk pisnih ter poslušanje skrbno pripravljenih govornih informacij pomeni zanj bolj kvalitetno, predvsem pa celostno izkustvo muzeja. Prav tako so tipni diagrami, načrti ali slike uporabni ne le za slepe obiskovalce, temveč tudi za mnoge druge.

Gluhe in naglušne osebe

Čutilna motnja bolj ali manj vpliva na sposobnost poslušanja gluhih in naglušnih oseb in s tem tudi na njihovo komuniciranje. Naglušni imajo lahko različno stopnjo zoženosti slušnega polja, od lažje pa do težke izgube sluha. Različni slušni pripomočki jim omogočajo uporabo preostalega sluha. Pojem gluhote je pogosto napačno razumljen in uporabljan kar kot sinonim za motnje sluha. V resnici pa o gluhoti govorimo v primeru, ko posameznik ne more uporabljati poslušanja kot primarnega kanala za učenje kljub uporabi slušnih pripomočkov. Za govorni razvoj je zelo pomembno, kdaj je gluhota nastopila. Veliko večji je učinek motnje, če nastopi v t. i. predjezikovnem obdobju, torej še preden se govor sploh razvije. Vzroki za nastanek gluhote so genetske in kromosomske nepravilnosti, okužbe, poškodbe in druge nepravilnosti. Gluhota in naglušnost najbolj vplivata na razvoj govornih in jezikovnih veščin. Gluhi in naglušni imajo pogosto kljub normalnim intelektualnim sposobnostim slabše akademske dosežke kot njihovi polnočutni vrstniki. To si lahko pojasnimo s tem, da je prenos znanja večinoma vezano ravno na govor in jezik.

Posamezniki z blažjimi motnjami sluha imajo težave le v hrupnem okolju ali pri razlikovanju bolj oddaljenih glasov. Prilagoditev zanje pomeni že ustrezen položaj glede na izvor zvoka, uporabo slušnih pripomočkov, zagotavljanje ustrezne akustičnosti prostorov ipd. Ker mnogi gluhi in naglušni otroci vsaj delno sprejemajo informacije z odgledovanjem ustnic in izraza obraza, je pomembno, da je govorec z obrazom obrnjen proti gluhi ali naglušni osebi in stoji na takem mestu, da sence in bleščanje ne otežujejo odgledovanja. Bolje je, če stoji ves čas na istem mestu, kot pa da se premika. Ob tem se je

potrebno zavedati, da celo najboljši odgledovalci sprejmejo približno 25 % informacij iz govorne komunikacije, povprečni pa le od 5–10 %. Pri tem se je potrebno izogibati nenaravnemu poudarjanju posameznih besed ali glasov, saj to le otežuje odgledovanje. Še bolj so pomembne vizualne prezentacije in opore ter jasne pisne informacije.

Če oseba govori tako, da jo včasih zelo težko razumemo, je prav, da jo prosimo, če povedano ponovi. Če je še vedno ne razumemo, oseba pa kaže znake frustracije, si pomagamo s papirjem in svinčnikom.

Razlog za težave pri sledenju navodilom je lahko tudi nerazumljiv besednjak. Nerazumljive besede je potrebno parafrazirati oz. poiskati drug, enostavnejši izraz. Komunikacija v takih primerih zahteva veliko potrpežljivosti.

Gibalno ovirane osebe

Gibalno ovirane osebe imajo prirojene ali pridobljene okvare, poškodbe gibalnega aparata, centralnega ali perifernega živčevja. Ta skupina oseb s posebnimi potrebami je zelo heterogena, od najzahtevnejših skupin ljudi, ki se sami ne morejo premikati, uporabljati govorne komunikacije in izvajati hotenih gibov, pa do tistih, ki imajo določene težave pri gibanju, npr. z dolgotrajno hojo, vzpenjanjem po stopnicah, s sedenjem, stanjem, s finomotoričnimi dejavnostmi in koordinacijo ter pri govoru. Vzemimo kot primer cerebralno paralizo, znano nevromotorično motnjo hotenega gibanja in drže, ki nastane zaradi okvare ali motnje v razvijajočih se možganih pred, med ali po rojstvu. Cerebralna paraliza se lahko pojavi v zelo blagih oblikah, ki se kažejo npr. le kot slabša koordinacija gibanja, spet pri drugih pa je posledica cerebralne paralize onemogočeno gibanje, sedenje, govor in celo hranjenje. Zavedati pa se je potrebno, da to nič ne pove o intelektualnih sposobnostih in interesih teh ljudi, saj o vsem tem ni mogoče sklepati po njihovih zunanjih značilnostih.

Prav tako je napačna predstava, da gibalna oviranost pomeni stalno uporabo invalidskega vozička. Mnogi gibalno ovirani uporabljajo invalidski voziček le, ko morajo premagati večje razdalje, ali pa ga uporabljajo le zunaj zgradb in na neravnem terenu. Kljub temu pa je zanje huda težava npr. hoja po stopnicah, ovira so velika vrata, ki se težko odpirajo, informacijska tehnologija, ki ni prilagojena za ljudi s slabšo motoriko rok, ipd. Obenem pa so uporabniki najrazličnejših vozičkov tudi ljudje, ki jih sicer ne dojemamo kot ljudi s posebnimi potrebami, a se srečujejo s podobnimi ovirami, npr. starši, ki pridejo v muzej z majhnim otrokom v otroškem vozičku. Mnogi gibalno ovirani se hitreje utrudijo in je zanje pomembno, da imajo prostor, kamor lahko za krajši čas sedejo.

Za samostojnost in neodvisnost gibalno oviranih je zelo pomembno, da

imajo vnaprej pripravljene informacije o prostoru: tako o prilagoditvah kot o morebitnih ovirah, npr. načrt zgradbe z razdaljami, ki jih je treba premagati, možnost izposoje invalidskega vozička, možnost dostopa v različna nadstropja stavbe, parkiranje, dostopnost do toaletnih prostorov, prostorov za počitek ipd.

Dolgotrajno bolne osebe

Med dolgotrajno bolnimi so ljudje z najrazličnejšimi kroničnimi boleznimi, ki običajno trajajo dlje kot tri mesece in na različne načine vplivajo na življenje posameznika. Zato težko enostavno govorimo o učinkih teh bolezni v posameznih primerih, pomembno pa se je zavedati nekaj poglavitnih in pogostih učinkov dolgotrajnih bolezni. To je v prvi vrsti utrujenost, zmanjšana vzdržljivost, lahko tudi stalen občutek bolečin. Taki ljudje imajo omejene moči, manjšo vitalnost oz. živahnost, zato potrebujejo krajše počitke ali dejavnosti, ki trajajo krajši čas. Pogosto čutijo posledice stranskih učinkov zdravljenja z zdravili, ki prav tako lahko vplivajo na njihove zmožnosti. Skrit in pogosto neopazen učinek dolgotrajnih bolezni, ki se kaže zlasti pri otrocih, je pomanjkanje izkušenj in konceptov, saj so pogosteje hospitalizirani, bolj varovani in tako prikrajšani za marsikatero izkušnjo.

Večino bolezni je danes vendarle mogoče uspešno zdraviti ali jih vsaj uspešno uravnavati, obstajajo pa tudi takšne, pri katerih prihaja do akutnih, nujnih stanj, ki so lahko tudi ogrožujoča. Čeprav so taki izjemni dogodki zelo redki pri občasnih obiskih, pa so vendarle možni in zahtevajo ustrezen odziv. Vzemimo za primer epileptične napade, ki se sicer pojavljajo v različnih oblikah. Če pride pri posamezniku do t. i. velikega napada z mišičnimi krči, mu je potrebno zagotoviti prostor, ustrezen položaj in ga zavarovati pred morebitnimi poškodbami. Ko napad mine, ga je potrebno pomiriti in mu ponuditi prostor za počitek.

Pri ljudeh s sladkorno boleznijo lahko zaradi opuščenega obroka pride do pomanjkanja ogljikovih hidratov v krvi, zaradi česar jim je potrebno zagotoviti manjši obrok, če pa se znaki t. i. hipoglikemije že pojavijo, postane zaužitje obroka nujno.

Za zmanjšanje možnosti astmatičnega napada je treba zagotoviti okolje, v katerem bomo kar najbolj zmanjšali povzročitelje napadov; pogosto gre za prah. Zato morajo biti prostori stalno zračeni, čisti, obiskovalcem pa moramo zagotoviti dovolj tekočine.

Vsem obiskovalcem moramo dopustiti, da sami določijo svoje omejitve, hkrati pa moramo v muzeju prispevati svoj delež za čim boljše počutje obiskovalcev.

Vključujoči (inkluzivni) muzej: zagotavljanje dostopnosti za osebe s posebnimi potrebami – povečanje dostopnosti za vse

Ko govorimo o zagotavljanju dostopnosti muzeja za osebe s posebnimi potrebami, najprej pomislimo na odpravljanje različnih arhitektonskih ovir za dostopanje gibalno oviranih oseb in na alternativne komunikacijske poti, ki omogočajo dostopnost do informacij osebam s senzornimi primanjkljaji. Fizična in komunikacijska dostopnost je zagotovo prvi in najbolj osnovni pogoj. Pogosto pa pozabimo na t. i. intelektualno dostopnost, ki pomeni upoštevanje različnih učnih slogov, različnega predznanja, besednjaka, sposobnosti branja in na številne druge stvari za zagotavljanje dobrega počutja v muzejskem okolju.

V prid razvijanja t.i. vključujočega muzeja, ki bo skušal pritegniti tudi osebe s posebnimi potrebami, govori kar nekaj pomembnih argumentov. Čeprav so prilagoditve v prvi vrsti res namenjene osebam s posebnimi potrebami, pa so, kot smo že večkrat poudarili, navadno pridobitev tudi za druge obiskovalce. Mnogi ljudje, ki imajo težave z vidom, pa sebe ne pojmujejo kot osebe s posebnimi potrebami, bodo zelo hvaležni za prilagoditve, ki smo jih sicer uvedli za slabovidne (npr. slušna sredstva za slepe in slabovidne osebe). Muzej se tako bolj posveča obiskovalcu in njegovim potrebam.

Vključujoči muzej pomeni tudi prostor, kjer se srečujejo najrazličnejši ljudje. Posluh za različne potrebe spodbudi soljudi k občutljivosti in sprejemanju drugačnih od sebe.

Prav tako pa vključujoči muzej spodbuja sodelovanje s strokovnjaki znotraj in zunaj muzeja; več izmenjevanja in povezovanja idej in izkušenj je potrebnih za doseganje skupnih ciljev. Pomembno je prisluhniti tudi uporabnikom oz. obiskovalcem muzejev, ki nas lahko sami opozorijo na svoje potrebe.

Vključevanje oseb s posebnimi potrebami ni modna muha ali zgolj moralna obveznost; danes nam to narekuje zakon. Osebe s posebnimi potrebami so bile do nedavnega v družbi podcenjene. Seveda pa vsako vključevanje postavlja pred nas določene institucionalne zahteve; naj omenimo le nekatere:

- treba je poskrbeti za ustrezne materialne in strokovne vire;
- potrebno je stalno strokovno razvijanje kadrov;
- pri razvijanju modela vključevanja in njegovega uvajanja mora sodelovati ustanova sama; muzej kot ustanova mora razvijati lastno filozofijo vključevanja, ki vodi in usmerja ustanovo v smeri sprejemanja in povečevanja dostopnosti za vse;
- potrebno je tudi stalno razvijanje programov in dejavnosti, namenjenih vsem (ne le osebam s posebnimi potrebami).

2. IZBRANE KOMUNIKACIJSKE STRATEGIJE

Rajka Bračun Sova

Kar nekaj smernic za prilagojeno komunikacijo v muzeju, ki izhaja iz potreb posameznih ciljnih skupin, je bilo podanih v prejšnjem poglavju. Upoštevali smo jih pri snovanju izbranih komunikacijskih strategij. Prav tako smo pri snovanju komunikacijskih strategij upoštevali dejstvo, da je nosilec sporočil, na katerih temelji komunikacija v muzeju, muzejski predmet. Konceptualno so komunikacijske strategije presečišče obeh vidikov.

V poglavju želimo pokazati nekaj temeljnih smernic oz. principov zagotavljanja dostopnosti muzejev osebam s posebnimi potrebami na komunikativni ravni. Bolj kot *kaj* nas torej zanima *kako* (od tod odsotnost kakršnekoli kategorizacije muzejskih dejavnosti). Pri tem skušamo biti karseda praktično naravnani in ilustrativni.

Poglavje sestavlja devet samostojno zaokroženih sklopov. V nekaterih so bolj izpostavljeni metodični, v drugih bolj organizacijski vidiki komunikacije. Cilj je, da posamezne specifične pristope povezujemo, za potrebe različnih obiskovalcev pa dopolnjujemo in nadgrajujemo.

Branje z ustnic (odgledovanje)

Z gluhim ali naglušnim obiskovalcem, ki bere z ustnic, komuniciramo obrnjeni proti obiskovalcu in ne proti eksponatu ali drugim objektom v muzeju. Govorimo jasno, z normalno hitrostjo in glasnostjo. Uporabljamo knjižni jezik. Med govorom smo bolj statični; stojimo v videm polju obiskovalca, po prostoru se premikamo postopoma in pri tem poskrbimo za to, da obiskovalec ve, kdaj začnemo govoriti. Obraza si ne zakrivamo, saj je vidnost ust pomembna za odgledovanje. Mimika in kretnje lahko poudarijo povedano, vendar le, če smo dobro vidni. Okno ali luč, pred katerim neposredno stojimo, in zatemnjeni muzejski prostori zasenčijo obraz in onemogočajo branje z ustnic. Za koncentracijo, potrebno pri vizualnem sprejemanju govornih informacij, so lahko moteče tudi druge vizualne ovire, npr. oblačila, stene, pohištvo z vzorci nasičenih barv in oblik.

Gluhi in naglušni potrebujejo več časa za razumevanje, sprejem in predvsem predelavo informacij. Pomembno je, da sprotno preverjamo učinkovitost komuniciranja, spremljamo besedne in nebesedne odzive obiskovalca in se na sporočila odzivamo. Če obiskovalec ne govori ali če obiskovalčevega govora zaradi govorno-jezikovnih motenj ne razumemo, lahko posežemo po pisni komunikaciji (pri roki moramo imeti pripomočke za pisanje). Neznane strokovne izraze je težko brati z ustnic, zato skušajmo biti karseda razumljivi.

Zavedati se moramo, da gluhi v povprečju odgleda manj kot tretjino njemu poznanih besed.

Pri skupinskih dejavnostih upoštevajmo, da gluhi in naglušni ne morejo slediti pogovoru v skupini. Govoriti mora le ena oseba in ne več oseb hkrati.

V spremstvu tolmača za znakovni jezik

Muzejske dejavnosti, ki jih sočasno izvajata muzejski delavec in tolmač za znakovni jezik, so dostopne tako gluhim in naglušnim, ki se sporazumevajo v znakovnem jeziku, kot slišečim, ki se sporazumevajo v govornem jeziku. Tako ni potrebe, da bi dejavnosti za gluhe in dejavnosti za slišeče ločevali, so pa potrebne nekatere prilagoditve za izvedbo takšne dejavnosti.

Znakovni jezik temelji na uporabi rok in prstov, mimike obraza, oči in ustnic ter gestikulaciji zgornjega dela telesa. Kakor pri branju z ustnic tudi pri branju znakovnega jezika velja, da mora biti tolmač viden, zato velja upoštevati navedene smernice glede primerne osvetljave in položaja tolmača v prostoru. Govorec in tolmač s svojo pojavo ne smeta zastirati obiskovalčevega pogleda na muzejski eksponat. Ob prisotnosti tolmača se zavedajmo, da govorimo z obiskovalcem in ne s tolmačem, zato bodimo obrnjeni proti obiskovalcu.

Slovenski znakovni jezik ima drugačno slovnično strukturo kot slovenski knjižni jezik. To najbolje ilustriramo s primerjavo med številom gesel in kretenj: **Slovar slovenskega knjižnega jezika** ima nekaj več kot 107.000 gesel in podgesel, **Slovar slovenskega znakovnega jezika** pa obsega nekaj več kot 1.600 kretenj (znakov). Tolmač nekatere vsebine tolmači dobesedno, nekatere pa povzema in pri tem ohranja njihovo sporočilnost. Za to potrebuje predvsem dovolj časa.

Tolmač praviloma tolmači s stavkom in pol zamude, zato moramo biti pozorni na to, da mu omogočimo dovolj časa za tolmačenje. Dejavnosti v spremstvu tolmača za znakovni jezik je treba ustrezno načrtovati časovno in vsebinsko.

Akustika prostora

Dobra akustika prostora je za osebe s posebnimi potrebami, zlasti čutilno (senzorno) ovirane, zelo pomembna. Za slepe in slabovidne, ki se pri zbiranju informacij zanašajo predvsem na svoj sluh, je hrupno okolje, iz katerega ni moč

izluščiti govora, velika komunikacijska ovira. Osebe z okvarami sluha, ki uporabljajo slušni aparat, slišijo ne samo slabše, ampak predvsem drugače, zato so dobre akustične razmere toliko pomembnejše. Hrup je moteč tudi za druge osebe s posebnimi potrebami, denimo osebe s specifičnimi učnimi težavami in osebe z avtizmom, ki so lahko čutilno občutljivejši na zvočne dražljaje.

Akustičnost notranjih muzejskih prostorov pogojuje več dejavnikov, od preglasnih zvočnih kulis do hrupnih obiskovalcev. S prilagoditvami organizacijske in tehnične narave lahko veliko prispevamo k zmanjševanju zvočnih motenj. Poskrbimo, da avdiovizualne in druge računalniške aplikacije, ki spremljajo muzejske dogodke, ne preglasijo svojega namena. Skupinske oglede organizirajmo tako, da v istem prostoru ne poteka preveč dejavnosti hkrati. Muzejske prostore opremimo s podpornimi (asistivnimi) sistemi za gluhe, ki urejajo zvočno dušenje v prostoru. Oblikujmo tiha območja in prostore, kamor se obiskovalec lahko umakne – bere, počiva, se pogovarja, razmišlja.

Dostopnost avdiovizualnih vsebin

Avdiovizualne vsebine so po svoji naravi nedostopne predvsem čutilno oviranim obiskovalcem. Temeljno pravilo za dostopnost videoposnetkov, avdiovodstev in drugih multimedijsko podprtih vsebin se tako glasi: slušne informacije nadomestimo z vidnimi (naredimo besedno-slikovni zapis), vidne informacije pa s slušnimi (naredimo zvočno-besedni zapis). Primer: gluhi obiskovalec, ki si želi samostojno in hkrati usmerjeno ogledati muzejsko razstavo, avdiovodnika pa ne more uporabljati, ima pravico do transkripcije posnetka.

Avdioposnetki postajajo nepogrešljiva oprema dostopnega muzeja, saj mnogi obiskovalci raje posežejo po zvočno kot vizualno predstavljenih informacijah. Razlogi za to so lahko različni: težave z branjem, slabovidnost, fizična nedostopnost vizualnih informacij ali preprosto želja, da se ob pomoči tematsko zasnovanega in s koreografijo podprtega avdiovodstva obiskovalec v razstavo vživi sam.

Dobre avdiovsebine so narejene tako, da:
- so razumljive in ustrezno zvočno oblikovane;
- vsebujejo odmore med vsebinskimi sklopi za predelavo informacij;
- omogočajo izbiranje informacij;
- vsebujejo natančne informacije orientacijske narave.

»Avdiovodniki postajajo standard in ljudje so nezadovoljni, če jih muzeji nimajo. Narejeni morajo biti dobro /.../ Muzejski obiskovalci ne potrebujejo dolgih opisov, zato je ustreznejši večnivojski posnetek. To pomeni, da se vodstvo začne s krajšo uvodno predstavitvijo razstavnega prostora ali določenega eksponata (prvi nivo), nato lahko obiskovalec sliši podrobnejšo razlago (drugi nivo)

in potem izbere še katerega izmed detajlov, recimo pripoved o arhitektu ali umetniku (tretji nivo).« June Bretherton v intervjuju za Argo (2007)

V slovenskih muzejih so avdiovodniki redek komunikacijski pripomoček, kar pa ne bi mogli reči za videoposnetke in razne interaktivne računalniške aplikacije, ki vse bolj prodirajo v muzejske prostore. Za zagotavljanje njihove dostopnosti moramo upoštevati nekatera temeljna pravila.

Videoposnetki, ki vsebujejo spremni komentar, četudi je v slovenskem jeziku, morajo biti opremljeni s podnaslovi. Podnaslovi so nujno komunikacijsko sredstvo za gluhe in naglušne, pa tudi koristno pomagalo drugim obiskovalcem: otrokom, ki z branjem podnapisov izboljšujejo veščino branja, tistim, ki uporabljajo slovenščino kot drugi/tuji jezik, in navsezadnje splošnemu občinstvu, ki v marsikdaj neakustičnem muzejskem prostoru z branjem podnapisov laže sledi konceptu prikazanega.

Tudi če videoposnetek ne vsebuje spremnega komentarja (npr. nemi film, projekcija slikovnega gradiva), moramo obiskovalce na to opozoriti s jasno vidnim obvestilom. V nasprotnem primeru lahko gluhi ali naglušni napačno, a upravičeno, sklepa, da so mu informacije le deloma dostopne.

Uporabnikom invalidskega vozička, osebam nižje rasti, otrokom morajo biti interaktivne računalniške aplikacije dostopne na višini oči in na dosegu rok. Gibalno ovirani, ki imajo zmanjšane manipulativne zmožnosti (težko uporabljajo roke in prste ali pa jih sploh ne morejo), bodo za pomoč pri uporabi aplikacij poprosili svojega spremljevalca ali muzejsko osebje. Zavedati se moramo, da gre za pomočnika rok in prstov, ne pa tudi možganov obiskovalca.

Za slepe in slabovidne uporabnike interaktivnih naprav morajo biti navigacijski mehanizmi označeni tipno (npr. gumbi in številke na gumbih).

Interaktivne računalniške aplikacije morajo biti opremljene z navodili za uporabo – v zvočni in pisni obliki. Navodila morajo biti sestavljena tako, da so kar najbolj razumljiva osebam, ki imajo težave z branjem, razumevanjem ali s spominom. Stavki naj bodo kratki, posamezni koraki naj bodo predstavljeni zaporedno (in ne več hkrati), za vsakim korakom naj sledi dejanje uporabe. Če je le mogoče, naj navodila spremljajo ilustracije.

O razumljivosti sporočil

V muzeju se moramo izogibati podajanju preobsežnih, nestrukturiranih in abstraktnih informacij, uporabi zapletenih jezikovnih oblik, nejasnemu

izražanju. Vse, kar pisno in ustno sporočamo, mora biti zasnovano tako, da je kolikor mogoče razumljivo.

Pojma razumljivosti ne smemo enačiti s pojmi, ki se navezujejo na oblikovne lastnosti sporočila, npr. s čitljivostjo. Če je neko besedilo čitljivo (ima ustrezno velike črke, tip pisave idr.), to še ne pomeni, da je razumljivo. Enako velja za besedno sporočanje; kljub jasni in razločni govorici nas poslušalec morda ne razume.

Razumljivost zagotavljamo predvsem s preprostostjo, preglednostjo, kratkostjo in jedrnatostjo, motivacijo in končno z ustrezno obliko.

Preprostost (kot nasprotje zapletenosti, večpomenskosti) pomeni ustrezno slovnično obliko sporočila in izrazoslovja.

Preglednost (kot nasprotje nepreglednosti, nepovezanosti) pomeni ustrezno zgradbo sporočila. Razumljivo sporočilo sestavljajo zaključene pomenske enote.

Kratkost in jedrnatost (kot nasprotje dolgoveznosti) pomeni, da v sporočilu ne manjkajo podatki, potrebni za njegovo razumevanje, prav tako pa ti ne presegajo ravni potrebnih podatkov.

Motivacija se nanaša na motivacijo, lastno sporočilu (in ne na motivacjo bralca).

Oblika se pri pisnem sporočilu nanaša na njegove vizualne prvine (barvni kontrast, velikost črk, tip pisave, oblika odstavkov), pri govornem sporočilu pa na zvočne lastnosti (barva in jakost glasu, hitrost govora).

Dodajmo še eno pomembno dimenzijo razumljivosti: upoštevanje bralca oz. poslušalca. Muzejskega obiskovalca bomo dosegli, če bomo upoštevali njegovo (notranjo) motivacijo, se pravi njegova resnična zanimanja in potrebe. Vsebine povezujmo z obiskovalčevimi izkušnjami, saj je v njih zaobjeta tudi čustvena in socialna razsežnost.

Nekaj smernic za čitljivost besedil

Smernice se nanašajo na izbrane oblikovne lastnosti pisnih sporočil: barvni in svetlobni kontrast, velikost črk, tip pisave, razmak, osvetlitev. Področje oblikovanja vizualnih komunikacij je preobsežno, da bi ga zajeli v enem poglavju, zato moramo izbrane primere razumeti kot ilustracijo problematike in ne kot natančna tehnična navodila za oblikovanje muzejskih gradiv in razstav.

Barvni in svetlobni kontrast

Človek naj bi razlikoval kakih 7,500.000 barv in barvnih odtenkov. Barvo določajo barvni ton, svetlost in nasičenost. Ustrezno variiranje vzdolž teh treh dimenzij zagotavlja učinkovit barvni kontrast. Ta mora biti za osebe z okvarami vida močnejši.

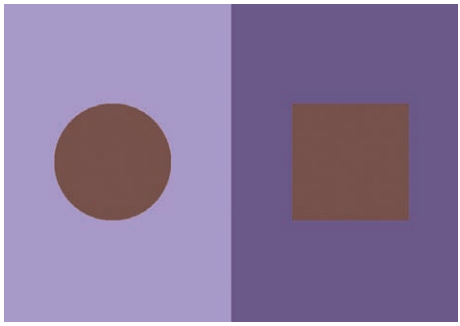

Slika 2.1. Kontrast, kot ga prikazuje leva polovica slike, oseba z okvaro vida vidi tako, kot to prikazuje desna polovica slike. Svetlost (tonska vrednost) je najpomembnejša komponenta pri zagotavljanju učinkovitega barvnega nasprotja.

Izogibati se moramo barvnim kombinacjam, kjer imata barva črk in barva podlage podobno svetlost ali podobno nasičenost, saj bo berljivost kljub temu, da gre za različna barvna tona, slabša. Najboljši učinek barvnega kontrasta bomo dosegli, če bomo kombinirali ne le različne barvne tone, pač pa poskrbeli tudi za različno svetlobno vrednost in nasičenost posameznih barv (slika 2.2).

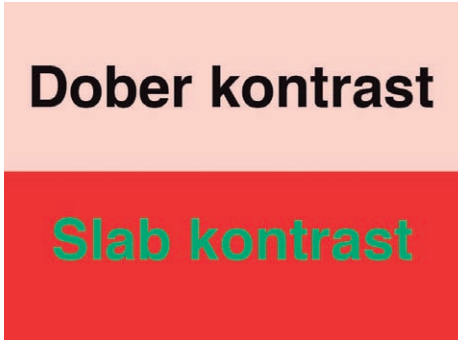

Slika 2.2. Barvni kontrast: nasprotje rdeče in zelene.

Zgornja polovica slike prikazuje nasprotje dveh barv različnih barvnih tonov (rdeče in zelene), različne svetlosti (zelo temna zelena, ki je videti skoraj črna, in zelo svetla rdeča, ki je videti skoraj bela) in enake nasičenosti (čista rdeča in čista zelena). Učinek nasprotja je dober.

Spodnja polovica slike prikazuje nasprotje dveh barv različnih barvnih tonov (rdeče in zelene), enake svetlosti (niti svetla niti temna rdeča in niti svetla niti temna zelena) in enake nasičenosti (čista rdeča in čista zelena). Učinek nasprotja je slab.

Izogibati se moramo kombiniranju podobnih barvnih tonov (sosednjim barvam v barvnem krogu). Boljši učinek dosežemo, če kombiniramo kontrast komplementarnih barvnih tonov z ustreznim kontrastom temnega in svetlega (slika 2.3).

Slika 2.3. Barvni kontrast: nasprotje rumene in modre ter rumene in rdeče.

Zgornja polovica slike prikazuje nasprotje nasproti si ležečih barv v barvnem krogu (rumene in modre; prva je svetla, druga je temna). Učinek nasprotja je dober.

Spodnja polovica slike prikazuje nasprotje blizu si ležečih barv v barvnem krogu (rumene in oranžne; obe sta podobne svetlostne vrednosti). Učinek nasprotja je slab.

Učinek je prijaznejši, če je ena od barv nevtralnejša, manj nasičena. Komplementarni učinek dobimo s tem, ko ena žareča barva komplementarno obarva nevtralno podlago. Dve enako intenzivni, komplementarni barvi ustvarjata neprijeten učinek zaradi nenehnega prilagajanja očesa različnim valovnim dolžinam barv. Izkaže se, da je pri sporočilih te vrste pomembnejši svetlobni kontrast kakor barvni (prim. sliko 2.1).

Velikost črk in pisava

Navajamo osnovne smernice za večjo dostopnost pisnih informacij slabovidnim bralcem:

- velikost črk 12-18 pik v priročnih gradivih ter 24 pik ali več na napisnih tablicah (slednje je odvisno od oddaljenosti muzejskega eksponata);
- neserifna, linearna in pokončna pisava tipa Arial ali podobno;
- če je napis v negativu, je priporočljiva krepkejša pisava;
- običajen razmak med znaki;
- poldrugi (1,5) medvrstični razmak;
- leva poravnava besedila (nikakor sredinska, neustrezna pa je tudi obojestranska poravnava; pri slednji pride do nasilnega razpiranja razmikov med besedami ali črkami v besedi, kar moti normalen ritem branja);
- osnova (papir, tablica, računalniški zaslon) mora biti neodbojna.

Pisava Arial v velikosti 12 pik

Pisava Arial v velikosti 14 pik

Pisava Arial v velikosti 16 pik

Pisava Arial v velikosti 18 pik

Pisava Arial v velikosti 24 pik

Slika 2.4. Vodnik po zbirkah Muzeja mesta Zagreb, ki je namenjen slepim, slabovidnim in gluhoslepim obiskovalcem. Združuje povečan tisk in brajico (levo) ter tipne slike (desno). Spiralna vezava olajšuje branje. Papir je nesvetleč: recikliran (levo) in mat premazni (desno).

Osvetlitev

V zatemnjenem muzejskem okolju, ki ga pogosto terja varovanje muzealij, je ustrezno svetlobo za branje in ogledovanje mogoče učinkovito rešiti z lokalno začasno osvetlitvijo (npr. samodejna vključitev in izključev svetlobnega vira) ter svetlobno prilagojenimi kotički in namenskimi prostori. Svetlobni vir naj bo nameščen tako, da ustvarja čim manj senc in da ne povzroča bleščanja oz. zaslepitve.

Pogosto so v muzejih na voljo prenosne svetilke, lupe in drugi pripomočki za gledanje oz. branje.

Komunikacija s tipom

Tipni muzejski predmeti

Tipne (taktilne) muzejske predmete lahko razdelimo v dve kategoriji: eno predstavljajo predmeti iz muzejske zbirke (npr. kip), drugo pa predmeti, ki

poglabljajo razumevanje muzejske zbirke (npr. kiparski material in orodje). Možnosti za tipno zaznavanje v muzeju so torej raznolike.

Uporabo tipnih predmetov moramo z vidika zaznavnih, komunikacijskih in intelektualnih potreb muzejskih obiskovalcev, zlasti obiskovalcev s posebnimi potrebami, podpreti, kolikor je le mogoče.

Slika 2.5. Tip nam omogoča, da o nekem predmetu pridobimo povsem neznane podatke. Zaznamo njegovo obliko, velikost, kakovost, težo, površino, preverimo lahko njegovo uporabno vrednost, skratka, spoznamo lastnosti, ki jih z vidom zgolj ocenimo. Zaradi bogastva in raznolikosti informacij, ki jih človeku nudijo različne čutne zaznave, naj bi bili tipni eksponati dostopni vsem obiskovalcem – tudi polnočutečim.

Za celovit dojem neke muzejske razstave ni vseeno, katere informacije obiskovalec pridobi s tipom. To še posebej velja za slepe, ki se pri zbiranju podatkov iz okolja bistveno zanašajo na tip, a so pri zaznavanju omejeni in, kar je pomembneje, s tipom pridobivajo drugačne informacije, kot jih pridobiva videči z vidom. Tipno dostopni naj bi bili reprezentativni predmeti, tisti torej, ki tkejo rdečo nit razstave in so bistveni za umevanje celote. Že izbor eksponatov za razstavo je tako odvisen tudi ali predvsem od razmisleka o tem, katere muzejske predmete bo mogoče otipati oz. jih za tipno zaznavo reproducirati, da bi sporočilnost razstave najbolje dosegla obiskovalce.

Muzejski tipni predmeti so neke vrste informacijski prevodniki in učni pripomočki. S tega vidika so še posebej dobrodošlo »učilo« za osebe z učnimi težavami, osebe z motnjami v duševnem razvoju in osebe s čutilnimi primanjkljaji. Njihova prednost je tudi v tem, da so premične narave, zato lahko muzejsko sporočilo prenesejo zunaj muzejskih sten: v domove za ostarele, bolnišnice, lokalne skupnosti.

Vsak muzejski predmet ni primeren za telesen dotik. Če je krhek ali iz občutljivega materiala in bi se ob praktičnem manipuliranju lahko poškodoval, ga nadomestimo s kopijo. Stopnjo občutljivosti predmeta naj oceni konservator-restavrator.

Predmete, katerih informacije so primarno vezane na vid in jih z rokami ne moremo raziskati, tipno reproduciramo. Dvodimenzionalna umetniška dela (npr. slike), arhitekturo, predmete monumentalnih velikosti (npr. velike skulpture), pa tudi naravne pojave (npr. sončni mrk) lahko predstavimo v obliki tipnih diagramov in maket. Tipne predloge je mogoče izdelati v različnih tehnikah: termo-vakumskih, likovnih (npr. kiparski relief, lepljenka), računalniških idr.

Nekaterih vsebin ne moremo pretvoriti v tipni prikaz (npr. impresionistično slikarstvo). Skušajmo jih predstaviti z verbalnimi, glasbenimi, gibalnimi in drugimi metodami.

Slika 2.6. Tipni predmeti morajo biti fizično dostopni in vsebinsko povezani na način, ki slepemu obiskovalcu omogoči ogled razstave, enakovreden videčemu obiskovalcu. Ob tem naj ne bo odveč skrb za varnost ne samo predmeta, ampak tudi obiskovalca.

Predmet in napis, ki ju ogleduje in bere slepa gospa, sta postavljena na ustrezni višini (priporočljiva je 68 cm) in pod kotom približno 30 stopinj. Relief je ustrezne velikosti (je obvladljiv za tipanje) in zamejen z okvirjem. Vtis je, da je srečanje z muzejskim predmetom prijetno – informativno in varno.

Tipni diagrami

Tipni diagram je shematiziran prikaz nekega muzejskega predmeta, pojava, prostora. Da je pregleden za tipanje, vsebuje le najpomembnejše informacije. Tipni diagram zato ni reprodukcija v pravem pomenu besede in ga moramo z informacijami dopolniti (dodatno opisati).

Tipni diagram temelji na uporabi črt različnih debelin in različnih vzorcev površin. S temi izrazili nakažemo obliko in velikost predmetov ter njihova prostorska razmerja.

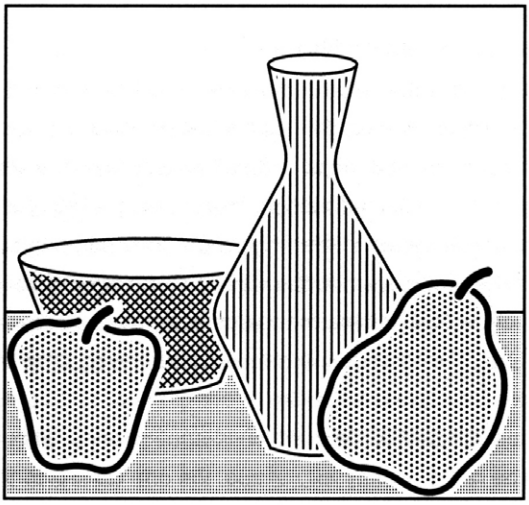

Slika 2.7. Na sliki tihožitja sta sadeža obrobljena z debelejšo črto, ker sta bliže, odmaknjena pa s tanjšo. Različnost predmetov in prostorskih odnosov označujejo tudi različni vzorci.

Zahtevnejše podobe predstavimo z drugačnimi metodami. Izdelamo lahko postopne prikaze (slike 2.8 a–c) ali celoto razdelimo na posamezne dele (slike 2.9 a–c). Nekaterih vizualnih elementov npr. perspektive in barv, ne moremo pretvoriti v tipni prikaz.

Slike 2.8 a–c. Slika Zbiralci mane Petra Pavla Rubensa je ponazorjena v treh korakih. Na eni podobi je ozadje, na drugi ospredje, na tretji podobi pa sta oba združena.

Slike 2.9 a–c. Slika Upanje II. Gustava Klimta je ponazorjena v treh delih. Na eni podobi je celota brez podrobnosti, na drugih dveh segmenta s podrobnostmi. Uporabnik najprej dojame celotno kompozicijo, nato spozna detajle. Nazobčan rob označuje, da na originalu tam ni roba. Puščica desno zgoraj nakazuje orientacijo prikaza.

Tridimenzionalne predmete predstavimo z več očišč (slika 2.10). Dodamo lahko podrobnejšo predstavitev zanimivejšega dela.

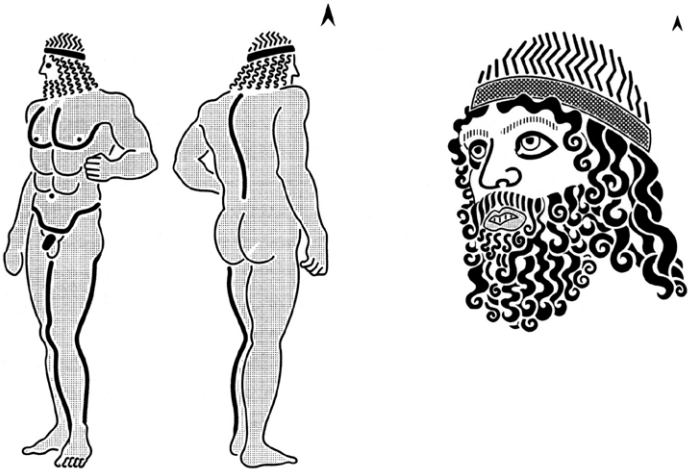

Slika 2.10. Antični bronasti kip bojevnika iz kraja Riace je prikazan v tričetrtinskem zasuku z zadnje in s sprednje strani. Podrobneje je predstavljena glava: obraz, brada, lasje, pokrivalo.

Za ponazoritev arhitekture moramo praviloma narediti več prikazov: tloris, prerez in pogled na stavbo (slike 2.11 a–c). Tloris mora biti obrnjen tako, da je vhod v stavbo v spodnjem delu slike, tistemu torej, ki je fizično najbližji uporabniku. Tipno zaznavanje usmerjamo na način, da se uporabnik vživi v prostor; opisovati začnemo na vhodu v spodnjem delu slike in se premikamo proti zgornjemu delu. Prečni ali vzdolžni prerez prikazuje notranjost stavbe. Z istimi izrazili (črta, pika) ponazorimo enake arhitekturne elemente tako v tlorisu kot v prerezu. Naris prikazuje frontalni pogled na stavbo.

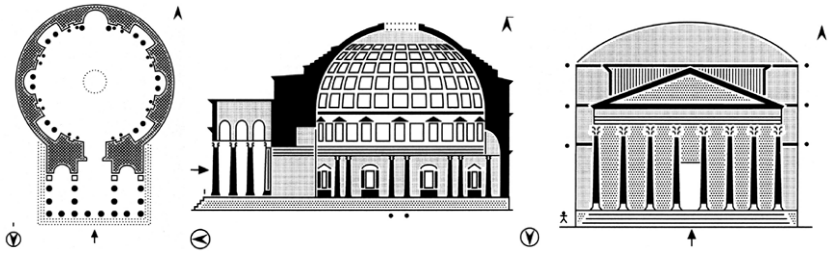

Slike 2.11 a–c. Rimski Panteon je predstavljen v tlorisu, vzdolžnem prerezu in narisu. Posamezni arhitekturni elementi so v tlorisu in prerezu predstavljeni z istimi izrazili (npr. okulus predstavlja pikčasta črta). Vzdolžni prerez je ustreznejši od prečnega, saj prikazuje tudi narteks. Naris prikazuje fasado stavbe in strukturiranost stavbe v globino. Različne puščice označujejo vhod v stavbo, strani neba in orientacijo prikaza. S črtico in figurico je označeno človeško merilo.

Na primeru predmetov likovne umetnosti smo nakazali nekaj pristopov, kako muzejski predmet reproducirati za tipno zaznavo v obliki dvodimenzionalne taktilne predloge. Po istih principih lahko naredimo tudi črtne risbe, ki se od tipnih predlog razlikujejo predvsem po tem, da niso reliefne in da so lahko delno barvne.

Tipni diagrami naj ne bi presegali velikosti 30 x 20 cm (s spremnim napisom 30 x 25 cm). Ne pričakujmo, da bodo reliefne predloge na enak način uporabljali vsi slepi in slabovidni (nekateri jih morda sploh ne bodo). Uporabljati jih bodo znali predvsem tisti, ki imajo izurjen tip (»tipno pismeni«). Vendar pa imajo čutilne spodbude v muzeju tudi razvojno funkcijo; slepi, slabovidni pa tudi gluhi in naglušni morajo namreč neprestano uriti čute, s katerimi nadomeščajo čutilne primanjkljaje.

Shematizirani prikazi muzejskih predmetov, katerih temeljna značilnost je izčiščenost informacij, so koristen didaktični pripomoček za osebe z učnimi težavami oz. za vse, ki imajo težave z zaznavanjem in razumevanjem.

Besedno opisovanje

Z izrazom besedno opisovanje (angl. *verbal imaging*, *verbal description*) označujemo specifično verbalno metodo, ki jo v muzeju najpogosteje in najbolj zavestno uporabljamo pri delu s slepimi in slabovidnimi in jo bomo tako tudi predstavili. Vendar pa je pristop primeren za širši krog ljudi, vse, ki imajo težave s pozornostjo, pomnjenjem in abstraktnim mišljenjem, saj temelji na objektivnem, a zanimivem in evokativnem podajanju informacij.

Metodo besednega opisovanja uporabljamo pri opisovanju vseh tipov muzejskih predmetov, še posebej pa pri dvodimenzionalnih predmetih, kot so umetniške slike, grafike, risbe in arhivski dokumenti, pri katerih s tipom ne

bi pridobili ustreznih informacij. Bistvo metode besednega opisovanja je v tem, da slepemu ali slabovidnemu obiskovalcu opišemo predmet ali pojav vidnega sveta na način, da si o njem ustvari določeno vidno predstavo.

> *»Z metodo besednega opisovanja vidne informacije spremenimo v slušne; tisto, kar je vidno, postane besedno. Da bi bila metoda opisovanja čim bolj učinkovita, mora tisti, ki jo izvaja, razviti kar največjo možno sposobnost gledanja, z besednim in glasovnim izražanjem pa preseči raven vsakodnevne komunikacije. Ponovno se mora naučiti videti, z večjo ostrino zaznavati vidni predmetni svet in zbrane informacije znati deliti z uporabniki.«* (Axel in Levant 2003: 224)

Pri besednem opisovanju moramo biti posebej pozorni na vsebinsko organiziranost, objektivnost in celovitost informacij.

Vsebinska organiziranost informacij pomeni, da se opisovanje muzejskega predmeta odvija na več zaporednih ravninah. Opis začnemo z osnovnimi podatki o predmetu, ki jih videči osvojimo s prvim pogledom na predmet (t.i. »podatki z napisne tablice«). Nato preidemo na posameznosti in opišemo, kaj predmet predstavlja oz. kakšen je videti. Na koncu preidemo na raven splošnega predmetnega pomena in muzejski predmet umestimo v širši okvir (t.i. »podatki s stenskega napisa«).

Objektivnost informacij pomeni, da se pri opisovanju izogibamo subjektivnim sodbam. Videnega ne interpretiramo (npr. jokajoče deklice ne opišemo z izjavo *»Deklica je žalostna.«*, ampak z navedbo *»Deklica joka.«*)

Celovitost informacij pomeni, da informacij ne izpuščamo. Muzejski predmet opišemo natančno in popolno. Primer: Če ima slika zanimiv okvir, ga slepim opišimo. Predstavimo jim barve, čeprav jih morda nikoli niso videli. Pri opisovanju si pomagajmo z metaforami in analogijami (npr. rumeno in rdečo lahko opišemo *»Rumena je topla barva, kot da bi nas grelo sonce. Rdeča je toplejša, kot da bi sedeli pred ognjem.«)*.

Slika 2.12. Pri vodenih ogledih za slepe in slabovidne najprej podamo tiste informacije, ki jih ljudje z zdravim vidom osvojimo na prvi pogled: predstavimo sebe, osvetlimo tematiko razstave, opišemo razstavni prostor in razporeditev eksponatov. Pri opisovanju ne hitimo; obiskovalce spodbujajmo k ozaveščanju (izražanju) zaznav, ki jih pridobivajo s tipanjem in opazovanjem predmeta, poslušanjem razlage in ne nazadnje z gibanjem po prostoru.

Metodo besednega opisovanja izvajamo v kombinaciji z drugimi metodami: vizualnimi, tipnimi in praktičnimi.

Slabovidne spodbujajmo, da z opazovanjem predmeta, ki ga opisujemo, uporabljajo ostanke vida. Od stopnje in oblike slabovidnosti je odvisno, kako bodo predmet opazovali: praviloma od zelo blizu, lahko pa tudi od bolj daleč. Ponudimo jim pripomočke za gledanje (lupe, svetilke), če prispevajo k boljši zaznavi predmeta (predmetu pa ne škodujejo).

Obiskovalcem, še posebej slepim, omogočajmo tipno zaznavo predmeta. Tipanje usmerjajmo na način, da je ogledovanje karseda informativno pa tudi varno. Obiskovalca opozorimo na specifično strukturo predmeta in druge zanimive nadrobnosti. Zaznavanje gladke ali razbrazdane površine in toplega ali hladnega materiala nudi novo in drugačno izkušnjo.

Uporabljajmo različne praktične metode (npr. likovno, dramsko, plesno-gibalno eksperimentiranje), ki jih oblikujemo glede na potrebe obiskovalcev in specifičnosti muzejskih zbirk.

Knjiga in spletna aplikacija **Art Beyond Sight** je neizčrpen vir napotkov, kako artefakte približati slepim in slabovidnim; vsebuje primere besednih opisov, tipnih predlog, pedagoških programov in druge koristne informacije.

Podporna komunikacija

Marsikatero obliko muzejske komunikacije lahko dodatno podpremo ali celo nadomestimo s kretnjami, mimiko, pisno komunikacijo, slikovnimi simboli, vizualnimi elementi. Pomen podporne in nadomestne komunikacije smo implicitno nakazali že pri branju z ustnic in tolmačenju v znakovnem jeziku kot metodah in oblikah komunikacije z gluhimi in naglušnimi. Čeprav niti odgledovanje niti tolmačenje ne sodita v sistematiko oblik podporne in nadomestne komunikacije v okviru defektološke znanosti, pa ju na ravni muzejske komunikacije lahko razumemo.

Ni naš namen pojasnjevati različne tradicionalne in s sodobnimi tehnologijami podprte oblike podporne in nadomestne komunikacije, ki jih za osebe s posebnimi potrebami kot dopolnilno ali osnovno komunikacijsko sredstvo razvija specialna in rehabilitacijska pedagoška znanost – za to niti nimamo pravih možnosti. Bralca, muzejskega delavca, želimo raje napeljati k razmisleku o tem, kako obstoječo komunikacijo v muzeju spremeniti (»podpreti« ali »nadomestiti«) na način, da bo učinkovitejša. Navajamo dva primera.

Izrazna funkcija barv

Človek zaznava barve subjektivno in jih povezuje z najrazličnejšimi občutki. Barve opisujemo z izrazi kot so: kričeče in tihe barve, tople in hladne barve, vesele in žalostne barve, izzivajoče barve, prazne barve. Psihološke lastnosti barv so individualno in kulturno pogojene. Tako npr. v naši kulturi bela simbolizira nedolžnost, črna pa smrt.

V muzeju lahko izkoriščamo predvsem tiste (likovne) lastnosti barv, ki vzbujajo občutje toplote ali hladnosti. Topli barvni odtenki so tisti, ki imajo oranžno ali rdečo kromatičnost, hladni pa tisti, ki imajo zeleno ali modro kromatičnost. Tople (in svetle) barve naše telo aktivirajo, hladne (in temne) pa ga pasivizirajo. Primer: topla barva vabi, da se predmeta dotaknemo, hladna žuga, da se ga ne smemo.

Lahko se dotakneš
Ne dotikaj se

S toplimi in hladnimi barvami lahko podpremo marsikatero muzejsko sporočilo. Navedimo še en primer: smerokaze za notranje muzejske prostore obarvamo toplo, smerokaze za zunanje prostore pa hladno.

Slikovni simboli

Spodnja slika prikazuje izsek iz muzejskega didaktičnega gradiva za osebe z učnimi težavami, zasnovanega po načelu slikovnega komunikacijskega sistema. Slikovni sistem temelji na (dogovorjenih) znakih oz. simbolih za osebe, osebne zaimke, glagole, samostalnike, pridevnike, prislove, veznike in druge besedne vrste. Znaki in simboli dopolnjujejo besedilo, ki je zasnovano na načelu razumljivosti (kratki stavki, jasen jezik, čitljiva pisava).

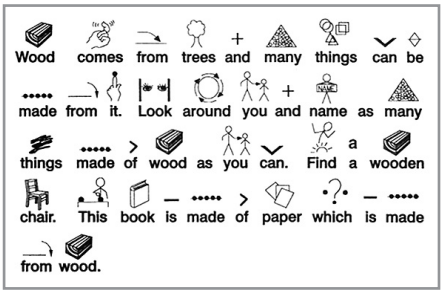

Slika 2.13. Izsek iz muzejskega didaktičnega gradiva za osebe z učnimi težavami, zasnovanega po načelu slikovnega komunikacijskega sistema. Angleškega vira (Rayner 1998) zaradi drugačne sintakse ne moremo prirediti v slovenščino.

3. PEDAGOŠKI PROGRAMI: RAZISKAVA MED SLOVENSKIMI MUZEJI

Mojca Lipec Stopar, Rajka Bračun Sova

Namen in metodologija raziskave

Poglavje je namenjeno predstavitvi rezultatov raziskave o organiziranih vzgojno-izobraževalnih dejavnostih za osebe s posebnimi potrebami v slovenskih muzejih. Z raziskavo smo želeli dobiti osnoven vpogled predvsem v organizacijske in metodične vidike vzgojno-izobraževalnih dejavnosti za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami. Ugotavljali smo, kakšen tip dejavnosti izvajajo in kje, kdo pri načrtovanju in izvedbi dejavnosti sodeluje, kakšni so namen in cilji posamezne dejavnosti, kakšne metode in oblike dela ter sredstva in pripomočke uporabljajo ter kako ocenjujejo izvedbo dejavnosti. Da bi zajeli spekter pedagoških programov, ki spremljajo tako občasne kot stalne muzejske razstave in dogodke, smo spraševali po dejavnostih, izvedenih v obdobju zadnjih pet let.

Raziskava je bila izvedena aprila 2009. Uporabili smo anketni vprašalnik, ki smo ga poskusno testirali. Test je pokazal potrebo po tem, da vprašalnik opremimo z vzorčnim primerom dejavnosti. Vprašalnik smo poslali po elektronski pošti 64 slovenskim muzejem. Udeležence smo prosili, da za vsako muzejsko dejavnost uporabijo svoj odgovorni list. Na raziskavo se je odzvalo 45 muzejev, od katerih jih 28 izvaja dejavnosti za osebe s posebnimi potrebami, 17 pa ne. Od muzejev, ki izvajajo dejavnosti za osebe s posebnimi potrebami, smo prejeli 68 izpolnjenih vprašalnikov z opisanimi dejavnostmi. 14 vprašalnikov smo zaradi neustreznih ali nepopolnih podatkov izločili iz obdelave. V obdelavo smo vključili tudi vzorčni primer in tako za končno statistično obdelavo in interpretacijo uporabili odgovore 55 vprašalnikov.

Rezultati raziskave

Tip in število dejavnosti

Rezultati so pokazali, da je bila glavnina muzejskih dejavnosti prilagojenega tipa (76 %), to pomeni, da so muzeji neko dejavnost, namenjeno »zdravim« obiskovalcem, prilagodili za obiskovalce s posebnimi potrebami. 24 % dejavnosti pa je bilo posebnega tipa, torej zasnovanih posebej za obiskovalce s posebnimi potrebami.

Slika 3.1 prikazuje število in tip dejavnosti za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami. Vidimo, da je bilo največ dejavnosti (27) izvedenih za osebe z motnjami v duševnem razvoju, najmanj pa za dolgotrajno bolne osebe (3). Največji delež posebnih dejavnosti v primerjavi s prilagojenimi opazimo pri skupini slepih in slabovidnih oseb ter skupini dolgotrajno bolnih oseb.

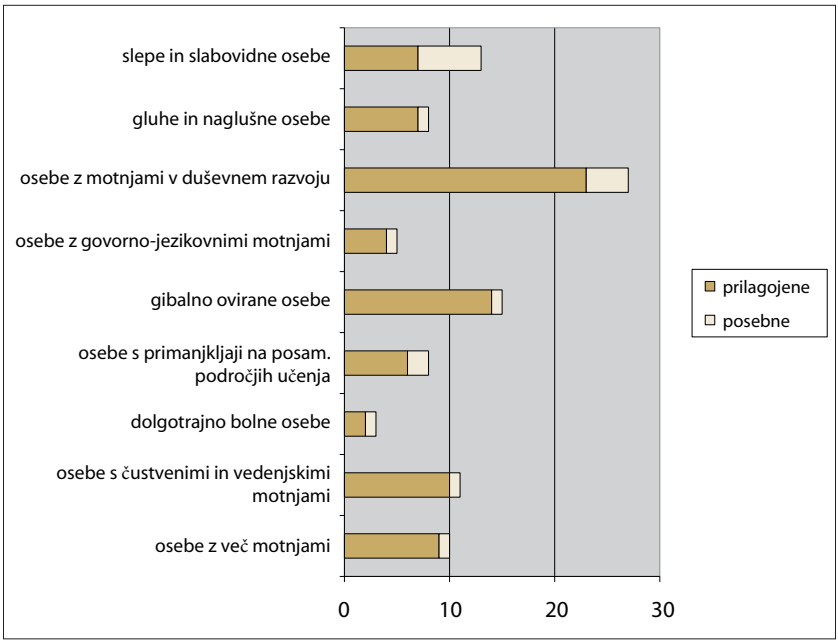

Slika 3.1. Tip in število dejavnosti glede na skupine uporabnikov

Kraj izvajanja dejavnosti in sodelovanje z drugimi

Glavnina dejavnosti za osebe s posebnimi potrebami je bila izvedena v muzeju (89 %), medtem ko jih je bilo zelo malo izvedenih delno (4 %) ali popolnoma zunaj muzeja (7 %). Kot primer zunajmuzejske, organizacijsko prilagojene dejavnosti navajamo sodelovanje med Umetnostno galerijo Maribor in Bolnišnično šolo na Kliniki za pediatrijo Univerzitetnega kliničnega centra Maribor.

Dan umetnosti v Bolnišnični šoli UKC Maribor

Dejavnost je namenjena hospitaliziranim otrokom in mladini. Sestavljena je iz dveh delov: prvi del je namenjen predstavitvi umetnin (izvirnika ali reprodukcij), drugi del pa likovnemu poustvarjanju. Dejavnost za eno skupino traja dve šolski uri. V enem dnevu pripravijo program za dve skupini.

S tem projektom stopajo iz galerijskih prostorov z namenom, da vizualno umetnost predstavijo tistim, ki jim je prihod v galerijo zaradi bolezni otežen. Specifičnost galerijske pedagogike omogoča neposredno srečanje z umetnostjo, zato jo poskušajo ohraniti tudi v bolnišnični šoli. Delavnice tudi v teh prostorih temeljijo na opazovanju, razmišljanju in doživljanju umetnosti. Predstavijo jim umetnine, ki jih je mogoče lažje prenašati, na primer video, slike manjšega formata, ali uporabijo visoko kvalitetne reprodukcije. Pogovarjajo se o umetninah in spodbujajo iskreno doživljanje umetnosti.

Muzealci poročajo o tem, da so 69 % dejavnosti načrtovali in izvedli v sodelovanju z zunanjimi sodelavci oz. ustanovami. Med slednjimi so prevladovale matične ustanove oz. organizacije ciljnih skupin, kot so: Bolnišnična šola UKC Maribor, Dom Antona Skale Maribor, Zavod za usposabljanje invalidne mladine Kamnik, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, Združenje tolmačev za znakovni jezik, Zavod za usposabljanje Janeza Levca, različni centri za usposabljanje, delo in varstvo oseb z motnjami v duševnem razvoju, društva slepih in slabovidnih, društva gluhih in naglušnih. Eden od muzejev je poleg sodelovanja z ustanovo ciljne skupine navedel tudi sodelovanje s študenti in profesorico specialne in rehabilitacijske pedagogike (Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za specialno in rehabilitacijsko pedagogiko) in z drugimi ustanovami (Museo Civico di Poggio Mirteto, Centro Tangram).

Cilji dejavnosti

Pri analizi podatkov o namenu in ciljih dejavnosti smo se naslonili na britansko kategorizacijo splošnih muzejskih učnih rezultatov in nasledkov (Hooper-Greenhill 2008) in odgovore razdelili v pet skupin: (1) pridobivanje znanja in razumevanja, (2) razvijanje spretnosti in sposobnosti, (3) razvijanje vrednot, stališč in čustev, (4) razvijanje ustvarjalnosti, navdiha in izkušnje užitka in (5) spreminjanje vedenja. Posamezna dejavnost ima lahko enega ali več od navedenih ciljev.

Znanje in razumevanje: znanje in razumevanje muzejske vsebine; znanje in razumevanje muzejskega predmeta; medpredmetno znanje in razumevanje; znanje in razumevanje okolja; samospoznavanje in razumevanje samega sebe; spoznavanje in razumevanje drugih.

Spretnosti in sposobnosti: spretnosti, vezane na muzejsko vsebino ali predmet (npr. slikanje); spretnosti in sposobnosti, vezane na muzej (npr. uporaba muzejske knjižnice); ročne spretnosti; sposobnost prenosa znanja v prakso; komunikacijske, pisne, govorne, računalniške spretnosti (t.i. kompetence); kognitivne sposobnosti (npr. kritično razmišljanje); sposobnost prepoznavanja in obvladovanja čustev.

Vrednote, stališča in čustva: motivacija (motivacija za učenje, nova zanimanja); vrednote, stališča in čustva do sebe (razvijanje samopodobe); vrednote, stališča in čustva do drugih (sprejemanje drugih); vrednote, stališča in čustva do muzejev.

Ustvarjalnost, navdih, užitek: osebnostna rast; občutek zabave; lateralno mišljenje; oblikovanje novih idej; izdelovanje novih stvari in poustvarjanje; izumljanje; eksperimentiranje.

Vedenje: sprememba v pogostosti vedenjskega vzorca (npr. vnovičen obisk muzeja); spremembe vedenjskega vzorca (npr. prvi obisk muzeja); spodbujanje istega vedenja pri drugih (npr. obisk muzeja s prijatelji, družino); delo v skupinah; zaposlitev.

V kategorijo *pridobivanje znanja in razumevanja* smo uvrstili odgovore kot so: »spoznati grafične tehnike«, »spoznavati zgodovinska dejstva«, »približati naravoslovne vsebine«, »razširiti vednost o kulturni dediščini«, »spoznati način neoklasicističnega načina slikanja, fakture dela in motivov ter velikost samih slik« itd. V kategorijo *razvijanje spretnosti in sposobnosti* smo uvrstili odgovore kot so: »razvijati ročne spretnosti«, »spodbujati izražanje lastnega mnenja in izkušenj, povezanih z obravnavano vsebino«. V kategorijo *razvijanje vrednot, stališč in čustev* smo uvrstili odgovore kot so: »s pomočjo pripovedovalca zbuditi zanimanje za ljudsko izročilo«, »približati muzej kot ustanovo«, »vzpodbuditi, da je tudi muzej kraj, kjer se najdejo zanimive vsebine«. V kategorijo *razvijanje ustvarjalnosti, navdiha in izkušnje užitka* smo uvrstili odgovore kot so: »zabava«, »druženje«, »podoživeti občutke, ko se igraš z igračo, ki si jo izdelal sam«, »impresionistična razpoloženja poustvariti skozi glasbo in gib«. V kategorijo *spreminjanje vedenja* smo uvrstili odgovora »prispevati k uspešnejšemu vključevanju v lokalno družbeno okolje in življenje« in »navezati stike s populacijo slepih in slabovidnih – s tem bi muzej pridobil nekaj novih, rednih obiskovalcev«.

Več kot polovica (58 %) dobljenih odgovorov se je nanašala na kategorijo *pridobivanje znanja in razumevanja*, naslednji skoraj enakovredno zastopani kategoriji sta bili *razvijanje vrednot, stališč in čustev* (16 %) ter *razvijanje ustvarjalnosti, navdiha in izkušnje užitka* (15 %). *Kategorji razvijanje spretnosti in sposobnosti ter spreminjanje vedenja* pa sta bili zastopani vsaka v 3 % odgovorov. V 5 % odgovorov podatek o ciljih ni bil naveden.

Metode in oblike dela

Z raziskavo smo želeli pridobiti tudi podatke o metodah in oblikah dela z različnimi skupinami uporabnikov s posebnimi potrebami v muzeju. Podatkov o oblikah dela (individualna, skupinska, frontalna) nismo pridobili, saj

jih glavnina udeležencev ni navedla, medtem ko smo podatke o metodah dela pridobili. Iz vsebinskih opisov dejavnosti smo izluščili in opredelili štiri metode dela: verbalne (razgovor, pripovedovanje oz. razlaga, delo s tekstom, npr. branje literarne predloge, delovni listi), vizualne (prikazovanje, metoda dela z avdiovizualnimi sredstvi), tipne (rokovanje s predmeti) in praktične (likovno, plesno, dramsko, gibalno eksperimentiranje oz. izražanje). Na spodnjih slikah je razvidno, da so najpogostejše metode dela verbalne (tabela 3.2) in da te pri odraslih obiskovalcih postanejo prevladujoče (slika 3.3).

Metode dela	***N***	***%***
verbalne	35	35,4
vizualne	12	12,1
tipne	18	18,2
praktične	24	24,2
ni podatka	10	10,1

Tabela 3.2. Metode dela z osebami s posebnimi potrebami v muzejih

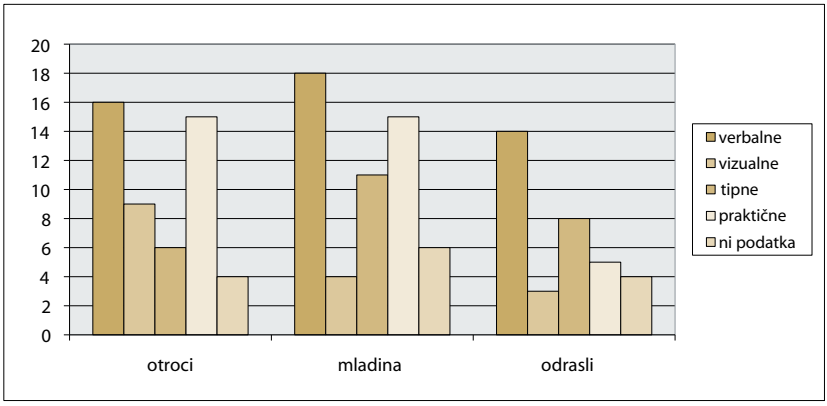

Slika 3.3. Metode dela glede na starostne skupine oseb s posebnimi potrebami

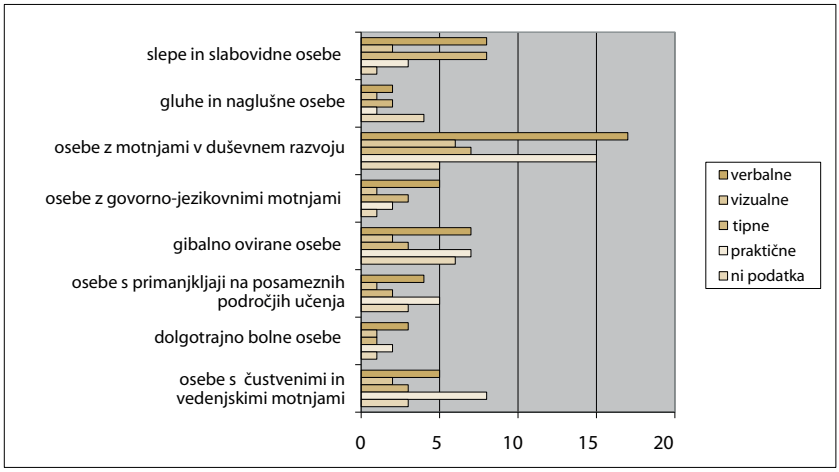

Slika 3.4. Metode dela glede na posamezne skupine oseb s posebnimi potrebami

Če pogledamo razpršenost metod glede na posamezne skupine oseb s posebnimi potrebami (slika 3.4), vidimo, da se znoraj posameznih skupin razmerja med verbalnimi, vizualnimi, tipnimi in praktičnimi metodami spreminjajo. V ilustracijo slike navajamo sedem primerov, pri katerih smo opredelili metode dela, razvidne iz opisa dejavnosti.

Primer 1: Pripovedovanje, prikazovanje, metoda dela z avdiovizualnim sredstvom

Ustanova: Tolminski muzej
Dejavnost: Tolminski grad
Trajanje: 1 ura
Uporabniki: odrasli z motnjami v duševnem razvoju in z več motnjami

»Ob prihodu v muzej jim razložim, da se nahajajo v nekdanji grajski stavbi, ki jo je zgradil grof Coronini. Ko se vzpenjamo po stopnicah do prostorov, kjer je na stalni razstavi podrobneje predstavljen srednji vek, ugotavljamo, čemu so služili številni grajski prostori in kdo je živel v njih. Skozi okno si poiščemo lokacijo Kozlovega roba, kjer je nekdaj stal še starejši, danes porušen grad. Na razstavi si nato najprej ogledamo veliko sliko Toneta Kralja, ki prikazuje srečanje tolminskih puntarjev z grofom Coroninijem, in primerjamo oborožitev grofove vojske in upornih kmetov. Razložim jim, zakaj so se kmetje upirali in kakšne so bile posledice upora. Skupaj s spremljevalcem se odločimo, ali si bomo ogledali film o tolminskem puntu – ogled je odvisen od sposobnosti in razpoloženja članov skupine. Ob panoju, kjer je predstavljena zgodovina gradu na Kozlovem robu spoznavamo, kako se je grad spreminjal in

dograjeval. Pri razlagi si pomagam z nazornimi barvnimi risbami, kjer je ta razvoj še dodatno predstavljen. Ker ponavadi po obisku muzeja obiščejo še ruševine nekdanjega gradu, jih opozorim, na kaj naj bodo pri ogledu še posebej pozorni, oz. jim razložim, kaj bodo na nekdanjem gradu videli. Zatem se sprehodimo skozi prostore stalne razstave do zadnjega dela gradu, ker se nahaja edini še ohranjen grajski stolp in od koder se odpira pogled na nekdanji grajski park. Razložim jim, kako je nekdaj izgledal grad in njegova okolica, na razstavnih panojih pa si ogledamo še fotografije, ki govore o izgledu in razvoju Coroninijeve graščine, v kateri je danes muzej.«

Primer 2: Likovno eksperimentiranje

Ustanova: Mednarodni grafični likovni center
Dejavnost: Demonstracija in/ali delavnica grafičnih tehnik
Trajanje: od 45 minut do 3 ure (odvisno od najave)
Uporabniki: gibalno ovirani otroci in mladina

»Opis delavnice sitotiska, ki jo popularno imenujemo tudi Tivolska maj'ca, je ena največkrat izvajanih delavnic v programu grafičnih delavnic.
Priprava motiva: v uvodnem in hkrati najkrajšem delu delavnice udeleženec ali udeleženka delavnice na prozorno folijo skicira motiv, idejo ali osnutek motiva.
Priprava sita: udeleženec ali udeleženka najprej premaže sito s svetločutno emulzijo, nato se sito posuši in nanj pritrdi folijo z motivom. S procesom osvetljevanja prenese motiv na sito mrežico. Nato približno 10 minut v sušilni komori. Postopek zaključi spiranje sita z vodo, kar je že uvod v ključno fazo sitotiska – samoodtiskavanje motiva na tiskanec, ki je v temu primeru majica. Sito mrežica je zelo fina, s prostim očesom je praktično nevidna.
Odtis: skoznjo udeleženec ali udeleženka vtira barvo s pomočjo posebne lopatke, imenovane rakelj. Z barvo ne premaže celega sita, pač pa le matrico – motiv. Izbira lahko med osnovnimi barvnimi odtenki. Svež odtis na majici je seveda treba takoj posušiti in izdelek je gotov.«

Primer 3: Razgovor, metoda dela s tekstom, gibalno eksperimentiranje

Ustanova: Zasavski muzej Trbovlje
Dejavnost: S čim so se igrali naši dedki in babice?

Trajanje: 4 šolske ure
Uporabniki: otroci z motnjami v duševnem razvoju

»Napovedano skupino otrok sprejmemo kustosinja in demonstratorji, jih pozdravimo, se predstavimo in jim povemo potek dela. V uvodnem delu jim kustos razloži in z vodenim razgovorom predstavi pojme, povezane z muzejem in dediščino, upoštevajoč njihova znanja in vedenja. Sledi individualno ali skupinsko reševanje delovnih listov, ki smo jih poimenovali Pokukajmo v muzej. Tako pridobljena in osvojena teoretična znanja konkretiziramo z analizo razstave lutk in igrač, jih dopolnjujemo s spoznanji udeležencev in potrdimo z izvedbo ene ali dveh iger, pri katerih ne potrebujemo drugega kot prostor (igra restanc) ali kamenčke (igra kamenčkanje) in pa čas. Sledi odmor oz. čas za malico, ki jo prinesejo s seboj. Po malici začnemo z izvajanjem delavnic, ki jih vodijo demonstratorji – ljudje, ki so sami v otroštvu izdelovali igrače, kakršne tokrat izdelujemo skupaj: žogo cotarco, punčko, miš, naprstno lutko. Vsako igračo tudi preizkusimo v igri: skupinsko (žoga), v dvojicah (naprstna lutka) ali individualno (miš). Otroci tako doživljajo zadovoljstvo ne samo zaradi narejenega izdelka, pač pa tudi ob spoznanju njegove uporabne vrednosti. Igračo ob odhodu iz muzeja odnesejo s seboj, lahko pa vzamejo tudi pisna navodila za njihovo izdelavo (postopek izdelave tudi v domačem okolju) in se preizkušajo v ohranjanju nematerialne dediščine.«

Primera 4 in 5: Predavanje, razgovor, rokovanje s predmeti, plesno-gibalno eksperimentiranje

Ustanova: Narodna galerija
Dejavnost: Voden ogled razstave Slovenski impresionisti in njihov čas 1890-1920
Trajanje: 2 uri
Uporabniki: slepi in slabovidni odrasli

»V razstavnih prostorih smo za vodeni ogled pripravili reduciran izbor slikarskih in kiparskih del. Vodstva smo koncipirali na podlagi opisov izbranih likovnih del (mere, motiv, faktura impresionistične slike), opisov posameznega prostora, v katerem smo se nahajali, in opisa tistega, ki je vodil. Na začetku vodstva smo vsakega obiskovalca povprašali o njegovi stopnji vida, saj so nam ti podatki začrtali tudi način vodenja. Skupine so bile formirane po največ 5 obiskovalcev.
Izbor, predvsem slik, je bil izjemno reduciran, čeprav se je večkrat izkazalo, da je bila pričakovana manjša koncentracija nasprotno zelo dolga in zavzetost obiskovalcev izjemno močna, tako da smo pri določenih skupinah izbor predstavljenih del razširili. Kiparska dela iz brona in

marmorja so obiskovalci otipali in s tem sami pogledali motiv, ki smo ga potem ponovno opisali. Mere slik in upodobljene detajle so slepi in slabovidni obiskovalci prepoznali z vodenjem njihove roke. Kustosinja je vodila roko obiskovalca po obrisih, npr. okvirja slike, platna in določenega detajla (cvetoče jablane, človeške figure). Groharjevega Sejalca smo uprizorili z gibi.
Največji izziv nam je predstavljala predstavitev načinov slikanja oz. impresionistične fakture. S pomočjo slikarja restavratorja Narodne galerije smo pripravili dve oljni kopiji, detajla z dveh slik, od katerih je bila ena naslikana z lopatico, druga s čopičem. Tako so razliko v slikarski fakturi udeleženci lahko otipali tudi neposredno.«

Ustanova: Narodna galerija
Dejavnost: Voden ogled razstave Slovenski impresionisti in njihov čas 1890-1920
Trajanje: 1 ura
Uporabniki: slepi in slabovidni otroci in mladi

»Poseben program, ki je vključeval različne čutilne spodbude, s katerimi smo otrokom približali motive in likovne izzive naših impresionistov. Skupina otrok je bila izbrana na predlog specialne pedagoginje iz Zavoda (stari od 6 do 12 let, stopnjo vida so imeli zelo majhno oz. so bili popolnoma slepi). Po obojestranski uvodni predstavitvi smo odšli v veliko dvorano, kjer je potekala dejavnost. S tipanjem in vohanjem slikarskih sredstev in pripomočkov smo otroke uvedli v impresionistično slikarsko prakso. Osredotočili smo se na Groharjevo in Jakopičevo življenjsko zgodbo (izpostavili smo njuno otroštvo): oba slikarja smo predstavili s fiziognomskimi kretnjami (zvili smo Groharjeve dolge tanke brčice, pogladili in počesali košato Jakopičevo brado) in ju predstavili skozi značilne motive, ki smo jih uvedli ob Župančičevih ugankah in pesmih za otroke. Besedne opise slik smo dopolnili z zvoki, glasbo in gibi. Z različnimi inštrumenti in zvočili smo jim prikazali vzdušje Groharjeve Pomladi in Macesna. Otroci so sami izbirali inštrumente, katerih zvoki bi ustrezali določenim motivom in razpoloženjem. Razliko v slikanju z lopatico in čopičem smo ponazorili s primerjavo Groharjevega Macesna in Jakopičevih Brez. Otipali smo hrapavo, razbrazdano skorjo macesna in gladkost brezovega lubja ter oba tipna občutka povezali s pritiskom lopatice ali božanjem čopiča po dlani. Slikarsko fakturo smo neposredno začutili s tipanjem pripravljenih omenjenih kopij. Gibno smo uprizorili Groharjevo Pomlad in Macesen ob uporabi inštrumentov in zvočil ter Jakopičeve Breze ob predvajani glasbi. Na koncu smo strnili naše vtise, vprašanj o Ivanu in Rihardu kar ni zmanjkalo.«

Primer 6: Razlaga, prikazovanje, razgovor, rokovanje s predmeti, likovno eksperimentiranje

Ustanova: Muzej in galerije mesta Ljubljane – Mestni muzej
Dejavnost: Z arheologijo onkraj meja
Trajanje: 4 dni (vsak dan po 2 do 2,5 uri)
Uporabniki: mladi z motnjami v duševnem razvoju (skupina iz Slovenije in skupina iz Italije)

»Prvi dan: spoznavanje dveh skupin mladostnikov, ki sta sodelovali v dejavnostih: italijanske in slovenske. V muzeju smo si ogledali arheološki del stalne razstave: poslušali smo, kaj dela arheolog, se pogovarjali, tipali strukture, iskali vzporednice z vsakdanjim življenjem. Potem smo skupaj pregledali dve maketi rimskega kopališča, ki ju je s sabo pripeljala italijanska ekipa. Spet smo pretipali obe maketi in govorili o naši in rimski vsakdanji higieni.
Drugi dan smo preživeli v konservatorskem središču Mestnega muzeja. Najprej smo si ogledali nekaj tam razstavljenih celih in razsutih posod. Potem smo odprli vrečko rimske keramike. Kot pravi arheologi smo keramiko najprej očistili s ščetko v posodi z vodo. Ko so se odlomki posušili, smo jih pregledali: iskali smo razlike v barvi, ki so dobro vidne na prvi pogled, potem pa razlike, ki jih je treba otipati, npr. poroznost keramike, grobost/finost. Ugibali smo, kateri del nekoč cele posode držimo v roki. Potem smo vsak svoj košček narisali. Ta dan smo delali individualno.
Tetji dan smo bili na arheološkem parku Zgodnjekrščansko središče. Najprej smo si ga temeljito ogledali in našli podobnosti z rimskim kopališčem na maketi, ki smo jo spoznali že prej. Potem smo si ogledali tam razstavljene mozaike; naša naloga je bila prerisati dele mozaikov na transparentni papir. Delali smo v parih (slovensko-italijanski). Potem smo skušali tudi narediti nekaj mozaikov z lepljenjem kockic, oblikovanih iz das-mase, na kartonasto podlago.
Četrti dan smo pripravljali razstavo, katere odprtje je bilo načrtovano za zvečer: treba je bilo pripraviti mize, potem nanje razporediti za razstavo narejene izdelke, nalepiti preproste plakate z informacijami. V sosednjem prostoru smo skušali poustvariti rimsko tržnico: na stojnice smo postavili čudovito dišeča mila in začimbe ter nekatera živila (suho sadje, žita). Za to delo smo se razporedili v skupine. Italijanski psihoterapevtki sta kuhali hrano po rimskih receptih. Ko je prišel čas razstave, so si mladostniki nataknili rimske obleke in po otvoritvi zaplesali. Potem smo obiskovalce povabili k pokušini rimske hrane in k ogledu razstave, po kateri so vodili mladostniki.«

Primer 7: Razgovor, prikazovanje, metoda dela z avdiovizualnim sredstvom, likovno eksperimentiranje

Ustanova: Umetnostna galerija Maribor
Dejavnost: Dan umetnosti v Bolnišnični šoli
Trajanje: 2 šolski uri
Uporabniki: dolgotrajno bolni otroci in mladi

»Dejavnost je potekala v učilnici Bolnišnične šole na Kliniki za pediatrijo UKC Maribor. V uvodu smo se predstavili drug drugemu ter se pogovorili o tem, kaj otroci že vedo o galeriji, umetninah, umetnikih itd. Sledilo je seznanjanje z likovnimi zvrstmi na podlagi predstavitve del iz stalne zbirke UGM (Power Point predstavitev). Ogledali smo si primere slik, kipov in risb in se pogovarjali o značilnostih posameznega medija (barve, črte, oblike itd.). Otroci so se najprej seznanili z klasičnimi likovnimi zvrstmi. Kot primer sodobnejšega medija pa smo jim predstavili video slovenske umetnice Nataše Prosenc Prostor igre. Sledil je pogovor o videu in njegovi vsebini ter kako bi to vsebino lahko izrazili še kako drugače. Na likovni delavnici smo otrokom ponudili glino, da v njej oblikujejo motiv z videa. Otroci so motiv, ki so ga opazovali na videu, prenesli v kip (iz gline). Video predstavlja figuro, ki je ves čas snemana samo v hrbet, zato so si otroci v mislih ustvarjali podobo figure z vseh strani, pri tem razmišljali, kako na podlagi gibanja, ki ga vidimo v hrbet, izgleda celotna figura. Na ta način so urili opazovanje, predstavljivost, domišljijo, kreativnost, ročne spretnosti itd. Ves čas likovne delavnice se je še predvajal video, da so ga otroci lahko ves čas opazovali.
Dejavnost smo zaključili z vrednotenjem. Na podlagi opazovanja in vrednotenja lastnega dela so spoznavali značilnost videa v primerjavi s kipom (metoda komplementarnosti: gibanje – statičnost, klasično – sodobno itd.).
Na delavnici je sodelovalo 15 otrok v starosti od 6 do 15 let. Na aktivnosti smo sodelovali trije galerijski animatorji. Starostna razlika otrok je zahtevala izredno fleksibilen pogovor in razlago ter veliko pomoči med individualnim delom zlasti najmlajših otrok.«

Sklepne misli in predlogi

1. Iz podatkov o organiziranih dejavnostih za osebe s posebnimi potrebami, pridobljenih v tej raziskavi, predvidevamo, da v slovenskih muzejih za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami prevladujejo občasne, enkratne dejavnosti reaktivnega tipa; to pomeni, da muzeji določeno dejavnost zasnujejo in izvedejo glede na trenutno povpraševanje določene skupine uporabnikov. Predlagamo, da se po analogiji z muzejskimi dejavnostmi za »običajne« uporabnike (npr. nedeljska vodstva) za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami zasnuje na načelu vključevanja stalne, trajne dejavnosti proaktivnega tipa (npr. nedeljska vodstva v spremstvu tolmača za znakovni jezik) in da se poskrbi za to, da so uporabniki z njimi seznanjeni.

2. Da bi bile dejavnosti za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami metodično in organizacijsko zasnovane »po meri uporabnika«, predlagamo, da se v različne ravni (pedagoškega in nepedagoškega) dela muzeja vključuje »svetovalce«. To so v prvi vrsti uporabniki sami, predstavniki ciljnih skupin, pa tudi specialni in rehabilitacijski pedagogi (in študenti specialne in rehabilitacijske pedagogike) in drugi, ki lahko s svojim znanjem in izkušnjami prispevajo k dostopnosti muzeja.

3. Predlagamo, da muzeji izvajajo dejavnosti tudi zunaj matičnih prostorov in zunaj območja fizičnega (virtualnost), da bi s tem povečali dostopnost muzejskih zbirk tistim, ki zaradi različnih ovir ne morejo priti v muzej.

4. Predlagamo večjo kritičnost do ciljev in namenov muzejskih vzgojno-izobraževalnih dejavnosti.

5. Dostopnost muzejev je skozi prizmo organiziranih vzgojno-izobraževalnih dejavnosti mogoče zagotavljati z upoštevanjem različnosti metod in oblik dela. Muzejem predlagamo, da temeljne pedagoške pristope – ti so že sami po sebi usmerjeni v dostopnost (prim. Tavčar 2009, zlasti poglavje Artefakt kot »objekt učenja«, in citirano literaturo) – prilagodijo posebnim potrebam uporabnikov na področjih razumevanja, komunikacije, zaznavanja in mobilnosti, ki smo jih osvetlili v prvem poglavju priročnika.

4. FIZIČNA IN SPLETNA DOSTOPNOST MUZEJA

Vlasta Vodeb

Smernice za zagotavljanje fizične dostopnosti muzeja in zbirke za gibalno in čutilno ovirane ljudi temeljijo na ideji univerzalnega oblikovanja. Z vidika fizičnega dostopa to pomeni samo to, da je zbirka predstavljena v prostoru in na način, da si jo lahko ogledamo vsi obiskovalci (ne samo uporabniki invalidskega vozička in slepi, ampak tudi starši z otroškimi vozički in stari ljudje).

Poglavje o fizični dostopnosti muzejev je razdeljeno na tri dele. V prvem opisujemo dostopnost parkirišča in dovozne poti do muzeja. Navodila za slednjo lahko upoštevamo tudi za muzeje na prostem. Sledi opis najpomembnejših navodil za dostopnost elementov v notranjosti stavbe in opis fizične dostopnosti muzejske zbirke. Pregleden in enostaven kontrolni vprašalnik je namenjen pregledu stanja in sistematičnemu urejanja fizične dostopnosti v muzejih. Zaključujemo s kratkim opisom dostopnosti spletnih strani.

Opisi fizične in spletne dostopnosti so deloma nastali že kot del raziskave *Virtualna in fizična dostopnost funkcionalno oviranih ljudi do muzeje*v, v kateri smo obiskali izbrane muzeje in opravili analizo njihovih spletnih strani.

Prihod v muzej

Parkirišča

Parkirišče za invalide mora biti čimbližje muzeja in označeno z znakom dostopnosti ter zarisano z rumeno barvo. Prav je, da je poleg parkirišča za osebni avto tudi parkirno mesto za kombi, kjer moramo predvideti, da se uporabniki vkrcavajo zadaj. Za to potrebujejo 3 m prostora. Pomembno je, da je poleg dovolj velikega parkirnega mesta tudi poglobljen pločnik, po katerem se uporabnik invalidskega vozička lahko pomakne na dovozno pot v muzej.

Št. dostopnih parkirišč za osebni avto:	
Št. dostopnih parkirišč za kombi:	
Dostopna parkirišča so najbližje muzeja.	
Parkirišče je široko vsaj 350 cm.	
Pot od parkirnega mesta na dovozno pot je dostopna.	
Parkirišče je označeno z mednarodnim znakom dostopnosti.	

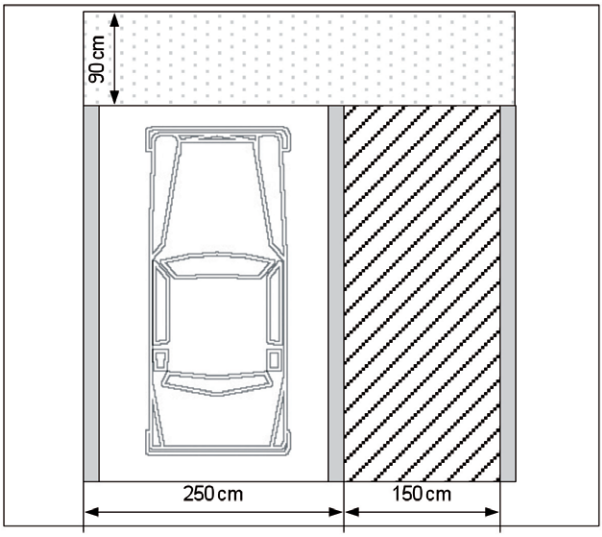

Slika 4.1. Parkirni prostor za kombi potrebuje zadaj 300 cm prostora za izkrcavanje potnikov. Pot na dovozno pot mora biti brez ovir.

Kaj lahko naredimo?

- Parkirišča označimo z rumeno barvo.
- Postavimo mednarodni znak za dostopnost pred parkirnim prostorom.
- Razširimo obstoječi parkirni prostor (npr. iz treh naredimo dva).
- V najbližji garažni hiši ali na parkirišču se dogovorimo za rezervacijo/najem dostopnega parkirnega mesta.

Dovozna pot

Dovozna pot mora biti dostopna od parkirišča do vhoda v muzej. Na poti naj bodo smerokazi do dostopnega vhoda nedvoumni in vidni. Pot mora biti utrjena in varna, brez višinskih ovir nad 2 m in zelenja, ki sega na pot (slika 4.2). Urbano pohištvo naj bo barvno kontrastno označeno in postavljeno ob rob poti. Drevo, vodnjak, svetilka na poti predstavljajo za slepe in slabovidne ljudi nevarno oviro. Označimo takšne predmete: ogradimo drevo, nalepimo kontrasten trak po svetilki ipd. Tudi jaški za meteorno vodo morajo biti mrežasti ali v nasprotni smeri poti, da se vanj ne zatakne kolo uporabnika invalidskega vozička ali otroški voziček (slika 4.4). Stebrički ograj ne smejo biti povezani z verigo in naj bodo visoki vsaj 100 cm ter v kontastu z ozadjem oz. označeni s kontrastnim trakom/barvo. Klopi naj bodo široke vsaj 200 cm in enakomerno razporejene ter razsvetljene. Utrjena talna površina naj bo 40 cm pred klopjo in 90 cm ob straneh. Klopi naj imajo naslonjalo za hrbet in roke. Po tleh namestimo reliefne oznake za slepe.

Pot je široka vsaj 90 cm.	
Ovinki na poti so široki vsaj 150 cm.	
Talna površina ne drsi.	
Površina je utrjena (pesek).	
Razpoke med tlakovci so zamazane.	
Največja strmina na poti je 1:20.	
Nivoji na poti so prehodni (klančina, robniki).	
Nevarna (nedostopna) mesta so označena.	
Na pot ne segajo ovire, ki so nižje od 2 m.	
Robniki po poti niso višji od 2 cm.	
Stopnice na poti in pred vhodom imajo ustrezno ograjo.	
Stopnice na poti in pred vhodom so kontrastno označene.	
Stopnice na poti in pred vhodom ne drsijo.	
Oznake za vhod v muzej so jasne in dobro vidne.	
Jaški za meteorno vodo imajo ustrezne dimenzije.	
Klopi imajo naslonjala.	
Koši za smeti imajo velike odprtine za smeti.	
Stebriči-ograje so kontrastno označeni.	
Na poti so talne oznake za orientacijo slepih in slabovidnih.	

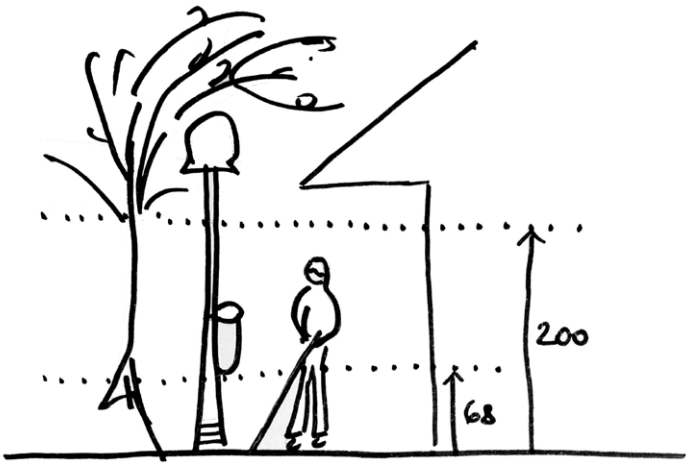

Slika 4.2. Na dovozni poti predstavljajo za slepe ovire predmeti, ki segajo na pot.

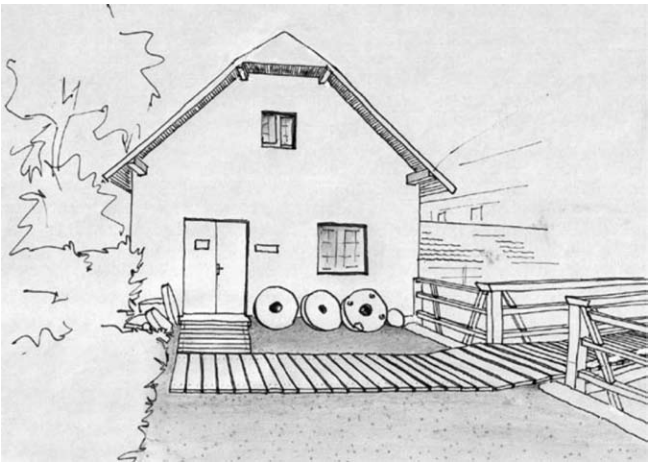

Slika 4.3. Na neutrjeni talno površini lahko izdelamo utrjeno pot, ki hkrati služi kot tipna oznaka za slepe.

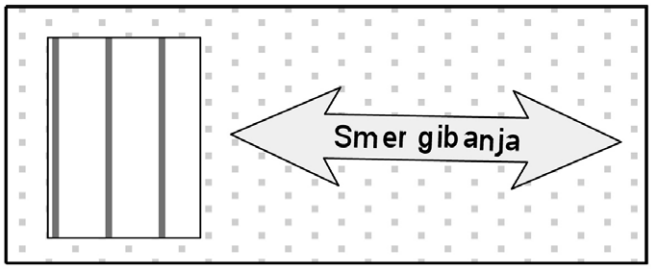

Slika 4.4. Reže v jaških za meteorno vodo morajo biti postaljene v nasprotni smeri gibanja in široke največ 13 mm.

Slika 4.5. Ugrezanje sprednjih koles vozička zaradi neutrjene talne površine.

Kaj lahko naredimo?

- Utrdimo površine posute s peskom, zemljo.
- V primeru neravne površine izdelajmo/položimo utrjeno pot v širini 90 cm.
- Porežimo zelenje, ki sega na pot in do višine 2 m.
- Na zunanje stopnice prilepimo nedrsne trakove (kontrastne barve).
- Kontrastno prebarvajmo klopi in urbano pohištvo.
- Zamenjajmo jaške za meteorno vodo.

Vhod in zasilni izhodi

Dostopen vhod v muzej mora biti jasno označen z mednarodnim znakom dostopnosti. Na vratih so najprimernejše kljuke okrogle oblike premera 3–4,5 cm. Zvonec, kljuka, stikala naj bodo na višini 85 cm (slika 4.7). Steklena vrata morajo imeti kontrastne vidne oznake, da se vanje ne zaletimo. Dostop v objekt pa po pričevanju uporabnikov olajšajo avtomatska drsna vrata, kajti nemalokrat so vhodna vrata pretežka. Pazimo, da neposredno pred/za vrata ne postavimo debelih predpražnikov. Informacijski pult naj postavljen za vhodnimi vrati, na višini delovne mize, da lahko informacije in vstopnice dosežejo tudi uporabniki invalidskih vozičkov in otroci. Ob informacijskem pultu postavimo tipno karto muzeja ter informacije o muzejski zbirki v različnih formatih.

Dostopen je glavni vhod.	
Kadar ni dostopen glavni vhod, je stranski dobro ter vidno označen.	
Če vhod ni dostopen, je na primernem mestu in višini ob vhodu v objekt nameščen zvočni signal za potrebe gibalno oviranih oseb.	
Dostopen vhod je povezan z dostopno dovozno potjo.	
Vhodna vrata so široka vsaj 80 cm.	
Steklena vhodna vrata imajo kontrastne oznake.	
Vhodna vrata se avtomatsko odpirajo v ustreznem intervalu.	
Odpiranje vhodnih vrat ni pretežko.	
Pragovi so visoki največ 2 cm.	
Preproge in predpražniki so na isti višini vrat.	
Preproge in predpražniki se ne ugrezajo.	
Informacijski pult doseže tudi oseba na invalidskem vozičku.	
Informacije so na voljo v različnih formatih.	
Informacije so tudi za osebe z okvaro sluha in vida.	
Zasilni izhodi so dostopni.	
Lokacija zasilnih izhodov je označena.	

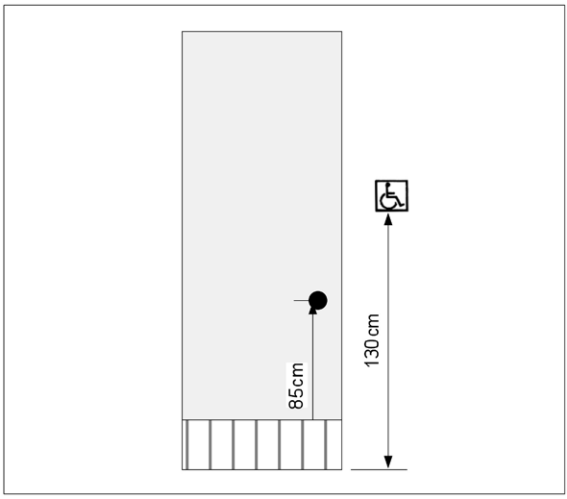

Slika 4.6. Oznake morajo biti v vidnem polju vseh obiskovalcev. Tudi kljuke morajo biti dostopne in vrata ne pretežka.

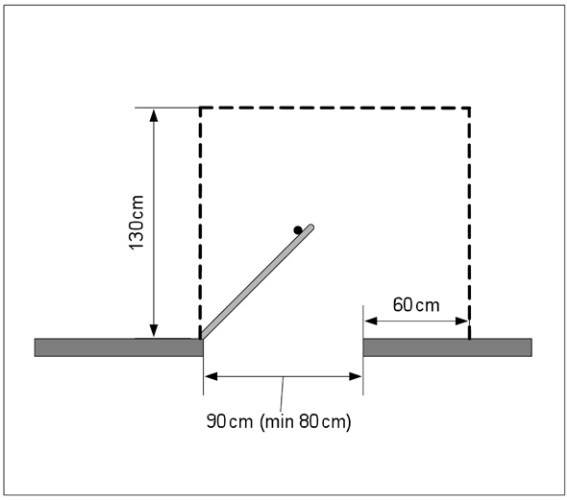

Slika 4.7. Pred vrati mora biti dovolj manevrskega prostora za odpiranje.

Kaj lahko naredimo?

- Nalepimo velike kontrastne oznake na steklena vrata (npr. logotipe muzeja).
- Zamenjajmo ugrezajoče preproge in predpražnike.
- Zamenjajmo kljuke.

Muzejska stavba

Klančine

Klančine se po standardih uporabljajo za premagovanje razlike v višini do 1 m. Uporabna širina klančine mora biti vsaj 90 cm, ob vsaki strani mora biti 5 cm visok robnik in okrogla ograja na višini 85 cm, ki mora segati 30 cm čez konec klančine (skica 4.8). Nujno je tudi zagotoviti dovolj manevrskega prostora na dnu in vrhu klančine, da lahko obiskovalec odpre vrata. Talna površina mora biti iz nedrsečega materiala.

Klančine so urejene povsod v muzeju, kjer obstajajo nivoji.	
Naklon klančine je največ 1:15, kadar je klančina dolga 6 m ali več.	
Naklon klančine je največ 1:12, kadar je klančina krajša od 6 m.	
Na klančinah, daljših od 6 m, so postanki.	
Svetla širina klančin je vsaj 90 cm.	
Na zunanjih stranicah klančine je vsaj 5 cm visok robnik.	
Na vsaki strani klančine so ograje visoke 85–95 cm.	
Ročaji na ograjah so okrogli, premera 3–4,5 cm.	
Talni material klančine je utrjen.	
Talni material klančine je raven.	
Talni material klančine je nedrseč.	
Na dnu in na vrhu klančine je dovolj veliko pristajališče.	

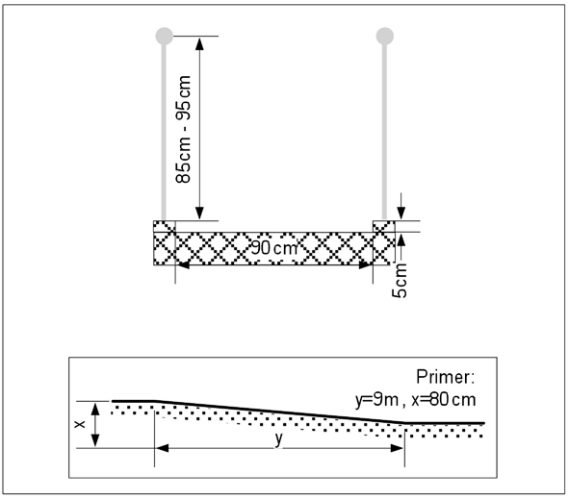

Slika 4.8. Prestrme, drseče klančine in klančine brez uporabne ograje niso dostopne.

Kaj lahko naredimo?

- Izdelajmo leseno ali kovinsko premično klančino za 1 stopnico, ki jo lahko premikamo po muzeju.
- Zamenjajmo držala na ograjah.
- Na klančino položimo nedrsečo gumo.

Dvigala in dvižne ploščadi

Osnovno pravilo za dostopno dvigalo se glasi: dostopno brez uporabe stopnic, notranje dimenzije kabine vsaj 110 x 140 cm, svetla širina vrat pa 90 cm. Pred dvigalom moramo predvideti prostor za manevriranje dimenzije vsaj 150 x 150 cm. Stene dvigala naj se ne beščijo, tla pa morajo biti nedrseča. Nadzorna plošča s tipkami za upravljanje dvigala se postavi 85 cm od tal kabine. Tipke naj bodo velike 3 x 3 cm z zvočno signalizacijo pritiska in reliefnimi znaki. Poleg svetlobnega označevanja nadstropja naj bo tudi zvočno opozorilo.

Dvižno ploščad lahko uporabljajo obiskovalci muzeja neodvisno.	
Velikost dvižne ploščadi je ustrezna.	
Pred vhodom v dvižno ploščad je ustrezen manevrirni prostor.	
Upravljalna plošča nivojskega dvigala je na višini 90-120 cm.	
Upravljalna plošča je enostavna za uporabo.	
Dvižna ploščad je na dostopni poti.	
Tla nivojskega dvigala so utrjena, ravna in nedrseča.	
Svetla širina vrat v dvigalo meri vsaj 80 cm.	
Velikost dvigala meri vsaj 110 x 140 cm.	
Nadzorna plošča dvigala je na višini 90–120 cm.	
Gumbi na nadzorni plošči so tudi v brajici.	
Informacije o stanju dvigala so v zvočni obliki (nadstropje/ status vrat).	

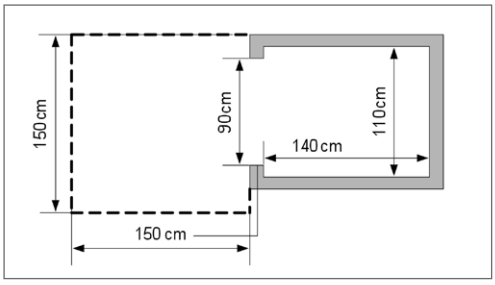

Slika 4.9. Pred dvigalom mora biti dovolj manevrirnega prostora, da se obiskovalci varno vkrcavajo.

Kaj lahko naredimo?

- Preden naročimo projekt za dvigala, si naredimo načrt poti obiskovalca, da se dvigalo vgradi ob dostopni poti.
- Dvigala se lahko izdelajo tudi na zunanji strani stavbe.
- Na stopnicah lahko uporabimo stopniščni vzpenjalec (ne samo dražje dvižne in stopniščne invalidske ploščadi).

Stopnice in ograje

V muzejih obstoječe stopnice lahko prilagodimo, da so dostopnejše in varnejše. Ograja naj bo okrogla (s premerom držala 3–4,5 cm), na višini 85 cm in naj sega 30 cm od roba stopnišča. Dobro je, da imajo stopnice tudi ograje za otroke na višini 50 cm. Širina razmakov naj ne bo več kot 12 cm. Barva ograje naj bo v kontrastu z zidom.
Stopnice so za slabovidne in slepe velika nevarnost. Pred stopniščem in na vrhu označimo pas pred stopnicami (s kontrastno barvo ali reliefom). Na vsako stopnico lahko nalepimo nedrseč trak, ki naj bo drugačne barve od stopnice. Osvetljene naj bodo dobro in enakomerno. V primeru, da so stopnice previsoke in imamo podest, postavimo ob rob stol, da si obiskovalci lahko odpočijejo.

Začetek in vrh stopnišča sta označena.	
Nastopne ploskve stopnic so globoke ok. 30 cm.	
Stopnice ne drsijo.	
Vsaka stopnica ima kontrastno označen rob.	
Višina stopnice je največ 15 cm.	
Ograja je na obeh straneh stopnišča.	
Višina ograje je 85 cm.	
Odprtine v ograji ne presegajo 12 cm.	
Ograja stopnišča sega 30 cm čez zgornjo in spodnjo stopnico.	

Slika 4.10. Stopniščni vzpenjalci so cenovno ugodnejše rešitve od stopniščnih dvigal. Posebej so primerni v stavbah, varovanih kot kulturna dediščina.

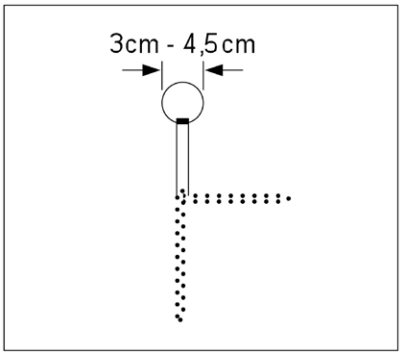

Slika 4.11. Ročaji na ograjah naj bodo stabilni, oprijemljivi in naj segajo 30 cm čez rob stopnišča.

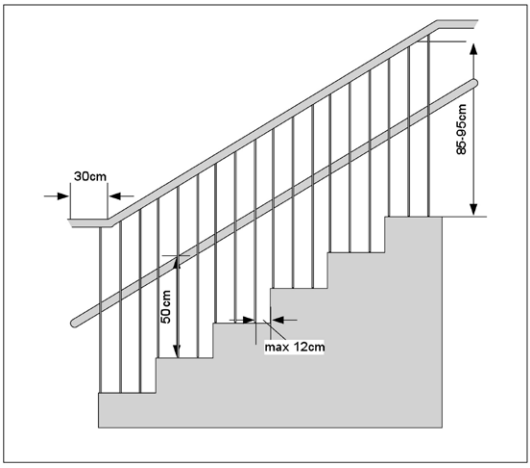

Slika 4.12. Na stopniščnih ograjah pazimo, da razmaki niso večji kot 12 cm. Dobro je, da ima ograja ročaj tudi na višini 50 cm, da se lahko vzpenjajo otroci.

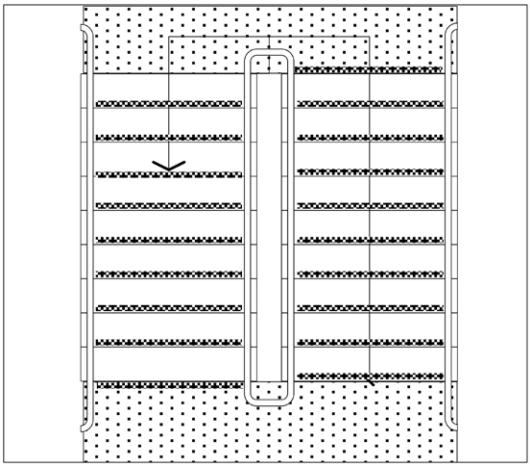

Slika 4.13. Stopnice naj imajo kontrastne oznake pred začetkom in na koncu stopnišča. Na vsako stopnico se lahko nalepi kontrasten nedrseč trak.

Kaj lahko naredimo?
- Podaljšajmo ročaj ograje 30 cm čez rob stopnišča.
- Nalepimo nedrseče trakove na robove stopnišč, kontrastne barve.
- Napeljimo vrv med preširoke razmake v ograji.
- Postavimo stol na podest ali na vrh stopnišča.

Orientacija in prehodi

Hodniki in poti po muzeju naj bodo široki vsaj 150 cm, bolje 180 cm. Tako se uporabnik lahko ustavi in pogleda razstavljeni predmet, ne da bi oviral ostale obiskovalce. Pri postavitvi vitrin in razstavnih predmetov upoštevajmo manevrski prostor različnih obiskovalcev (sliki 4.14 in 4.15).
Za otroke in sedeče ljudi je najprimernejša višina okna 60 cm.
Vrata naj bodo kontrastne barve od zidu ter tal in široka vsaj 80 cm. Kljuke in stikala pa na višini 85 cm.
Najbolje sprejemamo informacije na višini glave. Ker so obiskovalci različno visoki, je najbolje oznake postaviti na višino 150 cm. Na tej višini oznako vidijo tudi otroci in uporabniki invalidskega vozička.
Ustrezna svetloba olajša orientacijo po prostoru in omogoča vidljivost. Pomembna je posebej za stare ljudi, slabovidne in tudi gluhe, da lahko berejo z ustnic. Izogibamo pa se zaslepljujoči svetlobi. Na hodnikih je dovolj osvetlitev 100 luksov, na stopnicah pa 250 luksov. Prav tako naj bodo predmeti po muzeju ustrezno osvetljeni.
Klopi, stoli, avtomati, panoji, stopnišča pomenijo tipične nevarnosti za slepe in slabovidne ljudi. Nevarnost predstavljajo tudi predmeti, ki se od tal ne dvigajo več kot 30 cm, ter predmeti, ki so pritrjeni v tla, a iznad tal. Vse takšne in podobne elemente stavbe ali predmete moramo kontrastno označiti. Ne pozabimo pritrditi preprog oz. jih odstraniti, sicer so tudi te nevarne za obiskovalce.

Vrata po stavbi so široka vsaj 80 cm.	
Pred vrati je dovolj manevrskega prostora za uporabnike invalidskega vozička.	
Barva vrat je v kontrastu z zidom oz. označena z barvnim trakom.	
Vrata imajo razločno vidne, dosegljive in uporabne kljuke.	
Pragovi vrat so visoki največ 2 cm.	
Enosmerni hodniki so široki vsaj 90 cm.	
Dvosmerni hodniki so široki vsaj 150 cm.	
Na hodnikih ni objektov, ki so višji od 2,5 cm.	

Preproge so pritrjene.	
Preproge so debele manj kot 1,3 cm.	
Po muzeju so napeljane tipne ali vizualne talne oznake.	
Okna so na višini 60 cm.	
Oken ne morejo odpreti otroci (varnost!).	

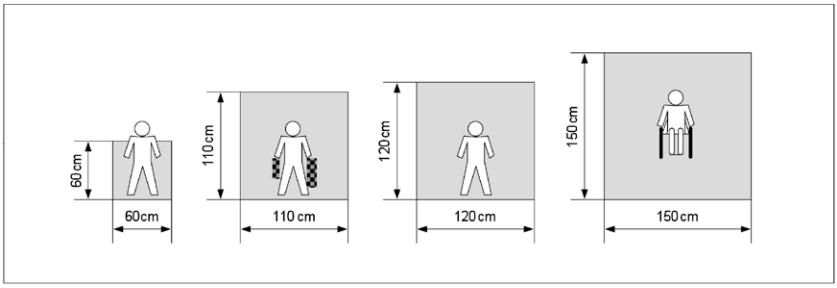

Slika 4.14. Manevrski prostor povprečnega človeka, obiskovalca s torbami, berglami in uporabnika invalidskega vozička.

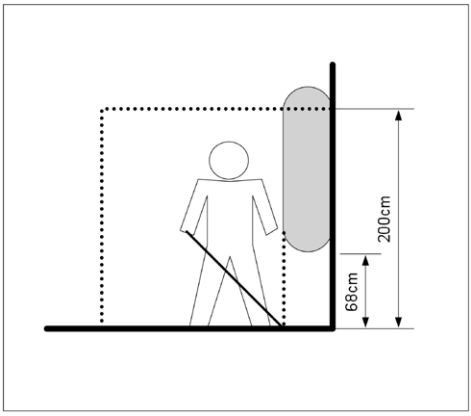

Slika 4.15. Na hodnikih in v razstavnih prostorih predstavljajo ovire predmeti, ki jih slepi ne zaznajo s palico.

Kaj lahko naredimo?

- Odstranimo premične predmete okoli vrat.
- Nalepimo kontrastne oznake na steklena vrata ali vrata iste barve kot zid.
- Izdelajmo »nizke« klančine za robnike visoke več kot 2 cm.
- Pritrdimo/odstranimo preproge.

Sanitarni prostori

V muzeju morajo biti vsaj ene sanitarije dostopne. Dostikrat pozabimo, da mora biti tudi pot do njih dostopna in označena. V teh prostorih naj bo ogledalo nagnjeno in njegov spodnji rob največ 100 cm nad tlemi, obešalniki na dveh višinah, sanitarna školjka pa mora imeti zidno držalo. Ob školjki namestimo alarm, ki naj bo uporaben za gluhe, slepe in gibalno ovirane ljudi. V sanitarnih prostorih lahko uredimo previjalnico. Na steno privijemo zložljivo previjalno mizo in polico za odlaganje pripomočkov.

Vsaj ene sanitarije v muzeju so dostopne.	
Dovozna pot do sanitarnih prostorov je dostopna.	
Sanitarije so označene z mednarodnim znakom dostopnosti.	
Površina sanitarnega prostora s straniščem in umivalnikom je najmanj 3,50 m^2, pri čemer je krajša stranica prostora dolga vsaj 160 cm.	
Med sanitarno školjko in umivalnikom je vsaj 80 cm prostora.	
Ob sanitarni školjki je konzolno ali zidno držalo za roke.	
Konzolni umivalnik je na višini 80–85 cm.	
Konzolni umivalnik je odmaknjen od stranskega zidu vsaj 20 cm.	
V sanitarnih prostorih je nagibno ogledalo.	
V sanitarnih prostorih je obešalnik za obleko, dosegljiv z invalidskega vozička.	
Klicna naprava na stranišču omogoča sporazumevanje tudi osebam z okvaro sluha.	
V sanitarnih prostorih je previjalnica.	

Kaj lahko naredimo?
- Namestimo drsna vrata, da bo več prostora v stranišču.
- Pritrdimo kvalitetna držala ob straniščno školjko.
- Nagnimo ogledalo in ga znižajmo.
- Namestimo zložljivo preijalno mizo na steno sanitarij s polico za odlaganje
- pripomočkov.

Muzejska zbirka

Pohištvo

Pohištvo za muzejske predmete naj bo oblikovano tako, da si predmet lahko ogleda uporabnik invalidskega vozička, otrok, stara, slepa ali slabovidna oseba. Predmete postavimo tako, da omogočimo obiskovalcem, da se jim

približajo (slika 4.17). Naj bo razstavni prostor dobro osvetljen, opisi predmeta pa naj bodo dobro vidni in črke ustrezne barve in velikosti. Vitrine, ki so pritrjene na steno, naj imajo spodnji rob ok. 68 cm od tal. Uporabniki belih palic lahko namreč zaznajo predmete do višine 68 cm. Izogibajmo se pretiranim svetlobnim kontrastom z močnim odsevom.

Pri pripravi delavnice ali interaktivnih medijev upoštevajmo priporočila za višine in dosege povprečnega posameznika, starejše osebe in uporabnika invalidskega vozička. V prostorih za delavnice, predavanja, ipd. naj bo predviden prostor za uporabnike invalidskega vozička. Vsaj nekaj sedežev naj bo stabilnih z oporo za hrbet in roke. Stari in poškodovani ljudje, pa tudi samo utrujeni potrebujejo opore. Pri pripravi interaktivnih instalacij pa naj se upošteva, da imajo obiskovalci različne zmožnosti dosegati stvari (slika 4.16).

Vitrine se najajajo na višini 68 cm od tal.	
Pod razstavnimi mizami je prostor za noge.	
Pri razstavnih mizah je pručka za otroke.	
Razstavni predmeti ne visijo s stropa nižje od 2 m.	
Predmeti so postavljeni na višini 90 cm.	
Slike so nameščene v vidnem polju sedečega in stoječega povprečnega posameznika.	
Po muzeju so postavljeni stoli ali klopi za obiskovalce.	

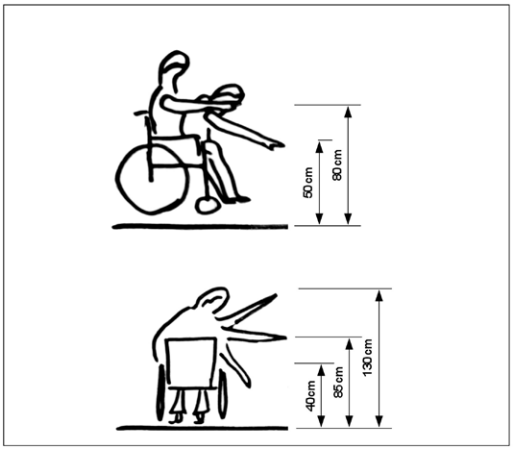

Slika 4.16. Pri pripravah interaktivnih instalacij, delavnic ipd. naj se upoštevajo različni dosegi.

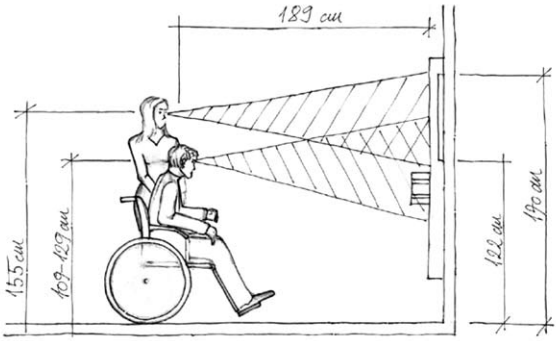

Slika 4.17. Različna vidna polja obiskovalcev.

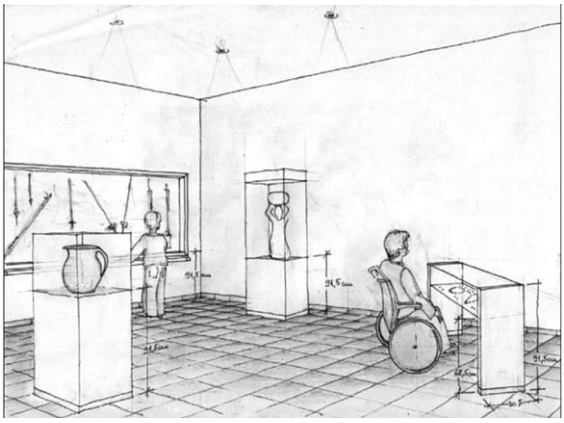

Slika 4.18. Postavitev eksponatov na ustrezne višine.

Kaj lahko naredimo?

- Zamenjamo opise predmetov z večjimi črkami in ustreznimi barvami.
- Po muzeju postavimo stole (z naslonjali za hrbet in roke).
- Dodatno osvetlimo predmete.
- Pred razstavne mize postavimo pručko.
- Prestavimo eksponate v vidna polja vseh uporabnikov.

Označevanje in orientacija

Orientacija in označevanje prostorov vključujejo informacijo o muzejski zbirki, smerokaze za prostore in prireditve v stavbi (kje so zbirke, predavanja, sanitarni prostori idr.), označevanje prostorov, nadstropij ter protipožarna opozorila.

V stavbi moramo dosledno uporabljati iste oblike tekstov, oznak in simbolov. Za dostopna parkirišča, vhode, sanitarne prostore, dvigala uporabljamo

mednaroden znak fizične dostopnosti. Na nedostopnih lokacijah dosledno namestimo smerokaz do dostopnega elementa. Marsikatera oseba ima omejeno zmožnost gibanja glave ali periferni vid. Zato postavimo oznake pravokotno na pot. Načeloma lahko preberemo informacijo v kotu 30 stopinj, ne da bi premaknili glavo. Oznake prostorov in nadstropij naj bodo ob vratih na višini 120–150 cm od tal, napisi v brajici pa morajo biti na višini 100–150 cm (merjeno od spodnjega roba črk). Priporočamo, da je temno besedilo/simbol na svetli podlagi. Površina besedila/oznake/simbola ne sme biti odbojna, priporoča se osvetljenost 100–300 luksov.

V muzej lahko ob vhod oz. v stavbi namestimo tipni zemljevid ali pa vnaprej pripravljene posnete informacije o lokaciji prostorov. Tipna karta pride v poštev v stavbah z več prostori. Uporabniki imajo raje neprekinjene tipne steze ali ograje z oznako smeri na ustreznih mestih. Pozorni moramo biti na talno površino stez, notranje in zunanje morajo biti nedrseče ter čvrste in v kontrastu z tlemi (70 % kontrast).

Za večino gluhih in naglušnih ljudi potrebujemo več kot le slišnost; razumevanje verbalnih informacij je odvisno tudi od narave njihove izgube sluha. Za starostno izgubo sluha je npr. značilno, da oseba ne sliši dobro višjih frekvenc.

V muzejih lahko uporabimo asistivne sisteme, ki izločijo hrup ozadja in filtrirajo zvok. Izbiramo lahko med tremi sistemi, glede na naravo programa in tip dogodka ter obiskovalce. Indukcijska zanka pomeni, da je po prostoru napeljana žica, ki prenaša zvok, ki ga sprejemajo naglušni obiskovalci s pomočjo T-stikala na njihovem slušnem aparatu. Sistemi radijske frekvence (FM sistemi) so variante komercialnega FM radia. Naglušna oseba posluša s pomočjo majhnega FM sprejemnika, ki je povezan s slušnim aparatom ali indukcijsko zanko. Zelo uporabni so na prostem in v hrupnih prostorih. Infrardeči sistemi (IR sistemi) funkcionirajo po sistemu infrardečega žarka, ki se projicira iz IR oddajnika k sprejemniku, nameščenem na ušesu poslušalca ali kot slušalka, lahko pa tudi kot žepni sprejemnik, podoben FM prejemniku.

Vsak asistivni sistem ima svoje prednosti in slabosti. Sistem, primeren za kinodvorano, ni uporaben v sejni sobi. Priporoča se izdelava analize prostora(ov) in dejavnosti v njih pred vgradnjo sistemov. Na tem mestu podajamo zgolj nekaj najbolj splošnih priporočil.

- Uporabimo IR sistem, kadar želimo zasebnost oz. kadar v prostoru izvajamo dejavnosti, za katere ne želimo, da se slišijo zunaj prostora.
- FM sistem z več frekvencami oddajanja je primeren za stavbe, ki imajo več prostorov, v katerih se hkrati odvija več dejavnosti.
- FM sistem uporabimo v stavbi, ko asistivni sistem uporabljamo izmenično v različnih prostorih. Uporaben je tudi na prostem.
- V velikem prostoru z balkoni in galerijami je najuporabnejši IR sistem.

Dostopnost spletnih strani

V priročniku bomo le na kratko omenili dostopnost muzejskih spletnih strani. Posebno pozornost moramo nameniti slepim ljudem in gibalno oviranim ljudem, ki uporabljajo asistivne tehnologije namesto miške ali tipkovnice. Danes sicer že večina programske opreme vsebuje prevajalce za dostopnost, vendarle pa naj na to opozorimo tudi oblikovalca pred začetkom dela. Za dostopnost je pomembno, da od vsega začetka pomislimo na organizacijo spletnih strani, jasno navigacijo, ustrezne barvne kontraste ipd.

Evropska unija priporoča uporabo standarda **Web Content Accessibility Guidelines** (WCAG). Standardi za vse sestavine spletnih strani se nahajajo na njihovi strani http://www.w3.org. Na tem mestu ne bomo pojasnjevali in prevajali teh priporočil, saj so preobsežna in jasna zgolj izdelovalcem spletnih strani oz. različnih komponent spleta. Opozorimo ša naj vsaj na nekaj najpomembnejših premislekov.

- Zagotoviti moramo, da bo muzejko spletno stran mogoče brati z bralniki ekranov, to je programska oprema, ki jo uporabljajo slepi za branje vsebine programa.
- Oblikovalec naj uporabi Cascading Style Sheets (CSS), s čemer lahko različni uporabniki prilagodijo besedilo in oblikovanje strani.
- Povezave na spletni strani morajo biti opisane, kajti slepi uporabniki ne vidijo konteksta.
- Priporočljivo je, da se na vrhu strani izdela povezavo na vsebino strani, ki bo slepemu uporabniku omogočila, da takoj preide na vsebino, ne pa tudi preostale elemente strani.

Vsekakor priporočamo posvetovanje z uporabniki, slepimi, slabovidnimi in gibalno oviranimi ljudmi, ki uporabljajo asistivne tehnologije. Naj pregledajo muzejsko spletno stran pred objavo na spletu. Na trgu sicer obstaja tudi kopica orodij za pregledovanje dostopnosti spletnih strani, glede na tip oviranosti. Tudi to so koristna orodja, da bodo o muzeju prek spleta res lahko brali vsi uporabniki.

5. OBISK MUZEJA SE ZAČNE DOMA

Rajka Bračun Sova

Ljudje s posebnimi potrebami še tako zanimivega in dostopnega muzeja ne bodo obiskali, če ne bodo vedeli, prvič, da muzej obstaja, in drugič, da je muzej dostopen. Muzej, ki želi navezati stik z določeno ciljno skupino in, še več, z njo »ustvariti razmerje«, mora s skupino delati načrtno. To je še posebej pomembno, ko muzej skuša doseči in k obisku spodbuditi sicer bolj slabo dosegljive skupine.

Informacije o muzejski ponudbi

Marsikateri klasični in v muzejih ustaljeni načini obveščanja za osebe s posebnimi potrebami niso uporabni in jih je treba prilagoditi oz. nadomestiti z ustreznejšimi. Za slepe in slabovidne uporabnike moramo prilagoditi tiskane zloženke (brajica, velike črke, ustrezen kontrast) in okrepiti druge, predvsem slušne informacijske poti (izčrpne informacije po telefonu, oddaje in prispevki na radiu in televiziji). Gluhi in naglušni informacije iz okolja črpajo predvsem po vizualni poti, zato moramo poskrbeti za čim bolj informativne spletne strani in druga pisna promocijska sredstva. Spletne strani in telefon so še posebej pomembno sredstvo pridobivanja informacij za gibalno ovirane osebe. Osebe s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, ki so, kot smo že zapisali, najštevilčnejša skupina oseb s posebnimi potrebami, potrebujejo jasne, pregledne, ne preveč obsežne in z vizualnimi elementi podprte informacije. Tako naj bi bile zasnovane tiskane zloženke, elektronska obvestila, spletne strani itd.

Vsak muzej naj bi razpolagal z informacijskimi zloženkami v prilagojenem tisku za slepe in slabovidne in z razumljivimi, pripovedno zasnovanimi zloženkami za uporabnike z učnimi težavami (takšne bodo cenili tudi drugi obiskovalci). Karseda informativne naj bi bile spletne strani muzeja, ki jih je treba zasnovati na načelu razumljivosti in individualizacije (hierarhična ureditev informacij). Časovno in vsebinsko naj bi optimizirali dostopnost informacij prek telefona in elektronske pošte.

V elektronske in tiskane obrazce, s katerimi pridobivamo podatke o uporabnikih, vključimo vprašanje o tem, v kakšni obliki želijo brati informacije (tisk, povečan tisk, brajica, zvočni posnetek, disk, e-pošta). Sezname naslovnikov, ki jim pošiljamo muzejska obvestila, obogatimo z naslovi posameznikov in organizacij skupin uporabnikov s posebnimi potrebami (šole, društva, zavodi). O dogodkih obveščajmo v občilih ciljnih skupin (glasilo gluhih in naglušnih, elektronski bilten slepih in slabovidnih idr.) in v lokalnih medijih. Suhoparno poročanje ne sodi v javna občila. Ko pišemo o posameznem

muzejskem dogodku, se podredimo vrednotam tiska (bralca). Če tega ne zmoremo, se vprašajmo o poslanstvu nagovarjanja ciljnih skupin.

Informacije o dostopnosti muzeja

Informacije o tem, kako je muzej dostopen, objavimo v splošnih informacijskih zloženkah in na spletnih straneh, v ta namen pa pripravimo tudi posebno zloženko. Informacije morajo biti resnične in celovite; ljudje s posebnimi potrebami jih potrebujejo za to, da lažje načrtujejo obisk oz. da se za obisk sploh odločijo. Besedilo opremimo z mednarodnimi znaki za fizično in komunikacijsko dostopnost. Navedimo tudi kontaktne podatke.

Za primer poglejmo ameriški umetnostni muzej **The Metropolitan Museum of Modern Art**, ki ima na svojih spletnih straneh (http://www.metmuseum.org/visit/accessibility) objavljene izčrpne informacije o dostopnosti muzeja za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami. Spodaj jih na kratko povzemamo.

brez posebnega znaka

Splošne informacije: pot do muzeja (dostop z javnim prometom in osebnim vozilom), lokacija in cene parkirišč, načrt stavbe, zemljevid okolice, informacije o odpiralnem času in vstopnini.

Informacije o dostopnosti muzeja za uporabnike invalidskega vozička: lokacija in tip parkirišč, lokacija in opis dostopnega vhoda, dvigala in dvižne ploščadi, izposoja invalidskega vozička, osebna asistenca.

Informacije o lokacijah in načini uporabe asistivnih sistemov za gluhe in naglušne (FM sistem, RF sistem, indukcijska zanka).

Informacije o avdio vodnikih: točka izposoje, navodila za uporabo, cenik, tipi vodstev (standardni, družinski), primeri posnetkov.

Informacije o dejavnostih v spremstvu tolmača za znakovni jezik in o podnaslovljenih video posnetkih (angl. *open captioning*).

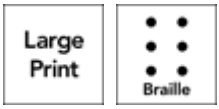

Informacije o napisih in priročnih gradivih v povečanem tisku (angl. *large print*) in v brajici (angl. *braille*).

Informacije o dejavnostih za čutilno ovirane obiskovalce. Psi vodniki slepih in gluhih so v muzeju dobrodošli.

Informacije o dejavnostih s tipanjem muzejskih predmetov in o vodenih ogledih po metodi prilagojenega opisovanja.

brez posebnega znaka

Informacije o dejavnostih za obiskovalce z učnimi težavami, za obiskovalce z motnjami v duševnem razvoju in za druge obiskovalce. Informacije o organizaciji skupinskih ogledov.

Na spletnih straneh lahko objavimo tudi druge, obiskovalcem prijazne informacije, denimo posebnosti iz ponudbe muzejske kavarne (npr. prigrizki brez glutena) ali trgovine (npr. tipne razglednice).

Preden natisnemo muzejsko gradivo, objavimo spletno stran, zasnujemo pedagoški program, se lotimo arhitektonskega posega in drugih prilagoditev za uporabnike s posebnimi potrebami, se z njimi posvetujmo. K sodelovanju povabimo posameznike z različnimi oviranostmi (in različnih starostnih in interesnih skupin). Priporočljivo je, da za nasvet vprašamo vsaj dva človeka, ne zgolj enega. Takšen posvet lahko organiziramo v obliki žariščne skupine, t.j. skupinske diskusije.

Kdaj poiščemo nasvet? Odgovor ilustrirajmo. Vzemimo za primer izdelavo spletne strani muzeja. Posvetujemo se lahko že v fazi predpriprave spletne strani; uporabnikom predstavimo zamisli in načrte (vsebinske, tehnične in druge narave) in jih povabimo, da jih ovrednotijo. Njihovi predlogi v fazi predpriprave lahko bistveno prispevajo k temu, da bo spletna stran že na začetku zastavljena s pravimi cilji (t.i. preliminarna evalvacija). Ko pričnemo z izdelavo spletne strani, nastopi druga faza, v katero lahko vključimo »svetovalce«. Uporabnike povabimo, da testirajo osnutek oz. predlogo spletne strani; preverijo njeno vsebinsko in tehnično funkcionalnost in predlagajo izboljšave (t.i. formativna evalvacija). Tako dobimo končni rezultat – dostopno spletno stran, ki jo objavimo. Nastopi tretja faza, v kateri iščemo končne odzive uporabnikov na objavljeno spletno stran muzeja in morebitne popravke tudi upoštevamo (t.i. sumativna evalvacija).

Pomembno je, da uporabnika upoštevamo v več fazah »projekta«. Odzivi zgolj na končni rezultat – tiskano gradivo, objavljeno spletno stran, izveden

pedagoški program, opravljen arhitektonski poseg – so za zagotavljanje dostopnosti (pre)pozni; prehojenih korakov pač ni mogoče nadomestiti. Konkretne primere sodelovanja med muzeji in uporabniki opisujejo AAM (1992), Rayner (1998) in Axel in Levant (2003).

VIRI IN LITERATURA

AAM (1992). The Accessible Museum: Model Programs of Accessibility for Disabled and Older People. Washington: American Association of Museums.

Art Beyond Sight: Handbook for Museums and Educators. Dostop: http://www.artbeyondsight.org/handbook/index.shtml (uporabljeno 30. 7. 2009).

Axel, E. S., Levant, N. S. (ur.) (2003). Art Beyond Sight: A Resource Guide to Art, Creativity and Visual Impairement. New York: AEB in AFB Press.

Bračun, R., Bretherton, J. (2007). Dala mi je občutek, da sem enakovredna drugim obiskovalcem: pogovor z June Bretherton. V: Argo, 50/1, str. 83–86.

Butler, R., Parr, H. (ur.) (1999). Mind and Body Spaces: Geographies of Illness, Impairement and Disability. London: Routledge.

Golledge, R. G., Marston, J. R., & Costanzo, C. M. (1997). Attitudes of Visually Impaired Persons Toward the Use of Public Transportation. V: Journal of Visual Impairment & Blindness, 91, 5.

Golledge, R. G., Stimson, R. J. (1997). Spatial Behaviour: A Geographic Perspective. New York: Guilford Press.

Groff, G., Gardner, L. (1989). What Museum Guides Need to Know: Access for Blind and Visually Impaired Visitors. New York: American Foundation for the Blind.

Guidelines for Standards Developers to Address the Needs of Older Persons and Persons with Disabilities, CEN/CENELEC Guide 6, januar 2002.

Hooper-Greenhill, E. (2008). Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance. London in New York: Routledge.

Imrie, R. (1996). Disability and the City: International Perspectives. London: Paul Chapman Publishing.

Lighthouse International, Effective Color Contrast: Designing for People with Partial Sight and Color Deficiencies. Dostop: http://www.lighthouse.org/accessibility/effective-color-contrast/ (uporabljeno 17. 7. 2009).

McGinnis, R. (1999). The Disabling Society. V: The Educational Role of the Museum (ur. Hooper-Greenhill, E.), London in New York: Routledge, str. 278–287.

Ministrska deklaracija o e-vključenosti, 11. junij 2006, Riga, Latvija.

NEA (2003). Design for Accessibility: A Cultural Administrator´s Handbook. Washington: National Endowment for the Arts.

Pečjak, V. (1977). Psihologija spoznavanja. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Pellow, D. (ur.) (1996). Setting Boundaries: The Anthropology of Spatial and Social Organisation. London: Bergin and Garvey.

Rayner, A. (1998). Access in Mind: Towards the Inclusive Museum. Edinburgh: The Intellectual Access Trust.

Resource (2001). Disability Directory for Museums and Galleries. London: Resource, The Council for Museums, Archives and Libraries.

RNIB (2003). Talking Images Guide. Museums, Galleries and Heritage Sites: Improving Access for Blind and Partially Sighted People. London: Royal National Institute of Blind People.

SIST ISO/TR 9527, Gradnja objektov – potrebe invalidov in drugih funkcionalno oviranih ljudi v stavbah – Smernice za projektiranje (2002).

Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design. Dostop: http://www.si.edu/opa/accessibility/exdesign/start.htm (uporabljeno 19. 6. 2009).

Sušić, Ž. (2001) Potrebe i mogućnosti komuniciranja sa slijepim i slabovidnim osobama u muzeju. V: Informatica Museologica, 32, 3/4, str. 68–71.

Swain et al. (ur.) (2001). Disabling Barries – Enabling Environments. London: Sage Publications.

Tavčar, L. (2009). Homo spectator. Uvod v muzejsko pedagogiko. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

The Americans with Disabilities Act: Checklist for Readily Achievable Barrier Removal: Checklist for Existing Facilities, Version 2.1, Avgust 1995: Adaptive Environments Center, Inc., Barrier free Environments.

The Metropolitan Museum of Modern Art, Plan Your Visit, Accessibility: www.metmuseum.org/visit/accessibility (uporabljeno 5. 9. 2009).

UFAS Accessibility Checklist. (1990). Barrier Free Environments, Raleigh: Adaptive Environments Center.
Vodeb, V., Zakrajšek, F. (2002). Virtualna in fizična dostopnost funkcionalno oviranih ljudi do muzejev : 1. faza. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Vodeb, V. (2006). Dostopnost urbanega okolja: San Francisco, London, Ljubljana. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Vodeb, V. (2008). Web GIS accessibility map for people with disabilities for Ljubljana city. V: Sharing our visions, Zagreb: GISDATA grupa.

Vodeb, V. (2009). Enake možnosti v prostorskem načrtovanju: priporočila za prostorske analize na lokalni ravni. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Vodeb, V. (2009). Merjenje, planiranje i informisanje o pristupačnosti = Measuring, planning and information on accessibility. V: Turisti i turizam / 2. Regionalna radionica

Jugoistočne Evrope o pristupačnosti u turizmu = 2nd South East Europe Regional Workshop on Accessibility in Tourism. Novi Sad: Centar Živeti uspravno: Južnobački upravni okrug: Pokrajinski zavod za socialnu zaštitu.

Vodeb, V. (2009). Modeli dostopnosti in razvojnih možnosti kulturne dediščine. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Web Accessibility Initiative (WAI). Dostop: http://www.w3.org/WAI/ (uporabljeno 27. 8. 2009).

Zakon o graditvi objektov (ZGO-1) (2002). V: Uradni list RS, št. 110-5387/2002

Zakon o urejanju prostora (2003). V: Uradni list RS, št. 58-2857/2003.

Združeni narodi (1994). Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov. Ljubljana: Urad vlade Republike Slovenije za invalide.

Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije. Dostop: http://www.zveza-gns.si/ (uporabljeno 25. 7. 2009).

Viri slikovnega gradiva

Lighthouse International (2.1, 2.2, 2.3)

Axel in Levant 2003 (2.7, 2.8, 2.9, 2.10, 2.11)

Rayner 1998 (2.13)

June Bretherton, osebni arhiv (2.6)

Vlasta Vodeb, osebni arhiv (4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 4.7, 4.8, 4.9, 4.10, 4.11, 4.12, 4.13, 4.14, 4.15, 4.16, 4.17, 4.18)

Rajka Bračun Sova, osebni arhiv (2.4, 2.5, 2.12)